

MİLLİ EGEMENLİK KAVRAMININ FİKRİ GELİŞMESİ

SAMSUN
22 Nisan 1986

MİLLİ EGEMENLİK KAVRAMININ FİKRİ GELİŞMESİ

SAMSUN
22 Nisan 1986

MİLLİ EGEMENLİK KAVRAMININ FİKRİ GELİŞMESİ

P A N E L

**22 Nisan 1986
19 Mayıs Üniversitesi
SAMSUN**

SUNUŞ :

Prof. Dr. MEHMET SAĞLAM (Ondokuzmayıs Üniversitesi Rektörü) — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili, değerli valimiz, sayın milletvekilleri, Garnizon Komutanımız, Belediye Başkanımız, değerli misafirler, sevgili öğrenciler; Türkiye Büyük Millet Meclisimizin açılışının 66 ncı Yıldönümü ve Millî Egemenlik Haftası münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığımızın, üniversitemizin iştirakiyle düzenledikleri «Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişimi» paneline hoşgeldiniz, hepinize Ondokuzmayıs Üniversitesi camiası adına minnet ve şükranlarımı arz ediyorum.

Millî Mücadelede, milletin kurtarılmasında, milletin gücünün egemen kılınması ve egemenliğin millete ait olduğu düşüncesinin hâkimiyeti en önemli rolü oynamıştır.

Güzel yurt köşesi Samsun, bu mücadelenin ilk adımının atıldığı şehir olarak, bağrında beslediği üniversitesine «Ondokuzmayıs Üniversitesi» adını vermiştir; bu ismimizle, bu adımızla gurur duyuyoruz.

Ondokuzmayıs Üniversitesi, milletin egemenliğine inanmış nesiller yetiştirecektir; milletin egemenliğini kültür olarak benimsemiş nesiller yetiştirecektir; milletin egemenliğine inanmış olan Büyük Gazi'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün idealine inanmış, Atatürkçü nesiller yetiştirecektir. Bu inançla, bu imanla üniversitemizde başlamış olan Millî Egemenlik Haftasının, bütün yurttaki coşkulu bir biçimde kutlanmasını diliyoruz, milletimize ebediyen millî egemenliğine sahip bir devlet olarak yaşama diliyoruz.

Saygılarımızı sunuyorum.

M. ERDOĞAN CEBECİ (Samsun Valisi) — Millî Egemenlik Haftasının; millî mücadelemizin anıt şehri güzel Samsun'umuzda açmak üzere, ilimizi gereflendiren, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli Başkanvekilini, Başkanlık Divanının değerli üyelerini, bu anlamlı günü onurlandıran muhterem zevatı ve muhterem Samsunluları bugün vesilesiyle sevgi ve saygı ile selamlarım.

Samsun'un Türk Millî Mücadele Tarihinde müstesna bir yerinin olduğu malumdur.

Yüce Atatürk 19 Mayıs 1919'da, Kurtuluş Savaşımızın bir daha sönmeyecek ebedî meşalesini bu kentte yakmıştır.

Samsun'da atılan bu ilk adım, daha sonraki kutsal yürüyüşün, muhteşem zaferlerin, fazilet yönetiminin sembolü olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşunun, çağdaşlaşma ve uygarlaşma kapılarını açan Atatürk inkılaplarının mayasını oluşturmıştır.

İşte, tüm bu özellikli olayların ve mücadelelerin, Türk Millî Egemenliğinin temel taşı oluşturmaları ve bu mücadelenin ise Samsun'da başlamış bulunması gerçeği, Türkiye Büyük Millet Meclisince yürütülen Millî Egemenlik Haftasının açılışının Samsun'da yapılmasına neden olmuştur.

Millî Egemenlik Haftası münasebetiyle, Ondokuzmayıs Üniversitesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının işbirliği ile oluşturulan, «Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişmesi» konulu panel biraz sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekili Sayın Abdulhalim Aras'ın yapacağı açış konuşması ile başlayacak ve sonrasında sürdürülecek olan panelde ise günün anlam ve önemi ile Samsun'un millî egemenliğimizdeki yeri en güzel şekilde açıklanacaktır. Benim için bu değerli bilgilere ilave edilebilecek bir husus olamayacağı malumdur. Bu nedenle sözlerimi kısa keserek panel için başarı dileklerini sunuyor, bugün vesilesiyle, Yüce Milletimizin en değerli varlığı Millî Egemenliğimizin sonsuza dek süreceğine inancımı belirterek, bugünleri bizlere bahşedenlere olan takdir ve şükranlarımı arz ediyorum.

Hepinizi tekrar sevgi ve saygı ile selamlarım.

TELGRAF :

«Sayın Prof. Dr. Mehmet Sağlam,
Ondokuzmayıs Üniversitesi Rektörü;

Üniversiteniz tarafından düzenlenen «Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişmesi» konulu panele, rahatsızlığım nedeniyle katılamadığım için üzgünüm.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşunun 66 ncı yıldönümü dolayısıyla düzenlenen panelde, özellikle «Millî Egemenlik» kavramına değerli öğretim üyelerimizin yeni katkılarda bulunacağı şüphesizdir.

Bu vesile ile, üniversitenizin panele katılan tüm öğretim üyelerini ve öğrencilerimizi kutlar, en iyi dileklerini sunarım.

Necmettin KARADUMAN
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı»

DURMUŞ FIKRI SAĞLAR (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu; Bilim, Kültür ve Sanat Komitesi Başkanı) — Sayın Başkanım, sayın milletvekilleri, Sayın Vali, Ondokuzmayıs Üniversitesinin Sayın Rektör ve öğretim üyeleri ve değerli konuklar; gücünü milletin özgür iradesinden alan ve özünde tam bağımsızlık, barış ve özgürlük gibi yüce değerlerin bulunduğu millî egemenlik düşüncesi, tarihsel bir süreç içinde doğmuş, gelişmiş ve günümüzde bölünmeyen ve devredilmeyen tek bir güç olarak gerçek içeriğine kavuşmuştur.

Millî egemenlik fikrinin, büyük Önder Atatürk'ün 19 Mayıs 1919 tarihinde millî kurtuluş hareketini başlattığı yer olan Samsun'da biçimlenmesi ve daha sonra yeni Türk Devletinin kuruluş sürecinde gelişerek siyasal yaşamımızın temel ilkesini oluşturması, haklı olarak Samsun'a tarihsel bir gün kazandırmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu bünyesinde oluşan, toplumların gelişmesinin simgesi olan bilim, sanat ve kültürün yaygınlaştırılması faaliyetlerini sürdürmeyi amaçlayan Bilim, Sanat ve Kültür Komitesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin 66 ncı açılış yıldönümü faaliyetlerini, egemenliğe giden yolda ilk tohumlarının atıldığı kent olan Samsun'da başlatmayı planlamıştır.

Bugün, burada başlayan bilimsel faaliyetler, 66 yıl önceki tablonun bütünlüğü, büyüklüğü ve saygınlığı içerisinde diğer illerimize kaydırılacaktır.

Bu panelin düzenlenmesinde, komitemize her konuda yardımcı olan Ondokuzmayıs Üniversitesinin Sayın Rektörüne, öğretim üyelerine ve egemenlik duygusunu Samsun'da Samsun'lularla paylaşmak için bu panele katılan konuşmacılara teşekkür ederim.

Şimdi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, 66 ncı açılış yıldönümü nedeniyle düzenlenen Millî Egemenlik Haftasını açmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekili ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı Sayın Abdulhalim Aras'ı mikrofona davet ediyorum.

AÇILIŞ KONUŞMASI

ABDULHALİM ARAS (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı) — Sayın Konuklar, Değerli Öğretim Üyeleri, Sevgili Gençler,

Bundan 66 yıl önce, Türk Milletinin ve onun atayurdunun üzerine çöken karanlıklar içinden bir güneş gibi doğan, milletin kendi kendini yönetme azim ve kararının bir simgesi olan TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'nin açılışının bir yıldönümünü daha yarın hep birlikte idrak edeceğiz. Bu mutlu günün aziz milletimize ve Samsunlulara kutlu olmasını diliyor ve sizleri sevgilerle selamlıyorum.

Bu kutsal topraklar üzerinde, bizlere hür ve bağımsız yaşama onurunu kazandıran ve bu uğurda her türlü fedakârlığa katlanarak kanlarını akıtan tüm şehitlerimizi ve gazilerimizi bu vesileyle bir kere daha minnet ve şükranla anıyor, huzurlarında tazimle eğiliyoruz.

Samsun'un millî mücadelemizdeki önemli yeri bilinmektedir. Büyük Atatürk tarafından millî mücadelenin başlatılarak bağımsızlık meşalesinin yakıldığı bu şehrimiz millî mücadelenin bir anıt şehri olarak kabul edilecek niteliktedir ve tarihteki yerini bu niteliğiyle almıştır.

Samsun millî mücadelenin başlangıç noktasını teşkil ettiği kadar, millî varlığımızın en büyük gücünü ifade eden millî iradenin de sembolleştiği şehirdir. Büyük Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı zaman «Millî hâkimiyete dayanan yeni bir Türk devleti kurmak» temel düşüncesi idi. Büyük Nutkunda bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştı:

«Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız, şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak. İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamasına başladığımız karar, bu karar olmuştur». Görülmektedir ki, devlet yönetimimize yüksek ve yeni bir anlayış getiren Millî Egemenlik düşüncesinin tohumları ilk defa Samsun'da mübarek vatan topraklarına atılmış ve bu düşünce millî mücadele boyunca büyüyecek, yeşerip gelişerek önce taze bir fidan, sonra da TBMM'nin kuruluşuyla yüce bir çınar halini almıştır. Bundan 5 yıl sonra 22 Eylül

1924 gününde Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada ise «Bir toplumun mutlaka mâserî bir fikri vardır. Eğer bu her zaman ifade ve izhar edilemiyorsa, onun yokluğuna hükmolunmamalıdır. O fiiliyatta behemahal mevcuttur» diyerek toplumun yapısında saklı yüce iradeyi yine bu şehirde çok anlamlı bir biçimde vurgulamıştır.

Atatürk bütün yaşamı boyunca millî iradeye büyük bir değer vermiştir. Tarih üzerinde yapılacak küçük bir araştırma bunu tespite yeterlidir. Büyük Atatürk'ün bütün millî mücadele boyunca gösterdiği emsalsiz başarının kaynağında yer alan ana sebep, millî topluluğu yanına alması ve onun gücüyle birlikte harekete geçmesi ve bütün karar ve planlarını oluştururken onun yüksek gücünü daima göz önünde bulundurmasıydı. Ona göre, millî irade bütün millet fertlerinin arzularının, emellerinin neticesinden ibarettir. Gerçek liderleri bu arzuları, bu emelleri çok iyi hisseden, onlara en doğru teşhisi koyan kişiler olarak tarif ederken «Hakikî inkılapçılar, ya da halkçılar onlardır ki, terakki ve teceddüt inkılabına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki hakikî temâyüle nüfuz etmesini bilirler» demiştir. Bu değerlendirme millî varlığa ve onun temsil ettiği yüksek iradeye büyük saygı duyan gerçekçi bir liderin değerlendirmesidir ve başarısındaki büyük sır bu felsefede saklıdır.

Millî iradenin yüksek gücü, ilk defa 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin kuruluşuyla tezahür etmiş ve yine aynı meclis tarafından çıkarılan 1921 Anayasasında millî hâkimiyet ilkesi olarak hukukî ifadesini bulmuştur. Bu bakımdan TBMM'nin kuruluş günü olan 23 Nisan 1920 tarihi yeni bir Türk Devletinin kuruluşunun başlangıç noktası olduğu kadar, Millî Egemenlik ilkesinin Türk hukuk ve idare sistemine girişinin esin kaynağı olması itibariyle de demokrasiye geçişimizin ilk ve en önemli adımıdır. Bu oluşum dikkate alınırsa, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının aynı zamanda Millî Hâkimiyet Bayramı olarak kabul edilmiş olmasının bir tesadüf eseri olmadığı anlaşılır.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının geçen yıldan itibaren değinilen anlamıyla mütenasip şekilde kutlanması, bu maksatla millî egemenlik düşüncesini daha geniş boyutlarda vurgulama, güçlendirme ve değerlendirmeye yönelik programlar hazırlanması TBMM Başkanlık Divanınca kararlaştırılmış ve bu yerinde kararlar her yılın 22 - 28 Nisan tarihleri arasının Millî Egemenlik Haftası olarak ilan edilmesi uygun görülmüştür. Geçen yıl TBMM'nin kurulduğu şehirde, Ankara'da açılan Millî Egemenlik Hafta-

sının bu yıl da istiklâl savaşımızın başlangıç noktası olan Samsun'da açılması kararlaştırılmıştır. Bu karar derin bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle TBMM'nden bir parlamento heyeti ile aranızdayız ve Millî Egemenlik Haftasını Millî Mücadelenin anıt şehri olarak nitelediğimiz Samsun'da açmaktan kıvanç ve mutluluk duymaktayız. (Alkışlar)

Bu vesileyle şunu da belirtmek isterim ki, devletimizin kuruluş felsefesini oluşturan ve ilk resmî ifadesini 1921 tarihli Anayasamızda bulan «Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir» temel ilkesine sahip olmanın mutluluğunu tüm milletçe paylaşmak üzere, geçen yıldan itibaren ilan ettiğimiz «Millî Egemenlik Hatfası»nı bundan böyle her yıl değişik yurt köşelerinde açmak düşüncesindeyiz. Başlatılan bu güzel ve anlamlı geleneğin gelecek yıllarda da aynı canlılıkla sürdürülmesi en içten dileğimizdir.

Sayın Konuklar,

Türk Milletinin millî mücadelenin başlangıcından itibaren sarılmaz bir inançla benimsediği ve karakterine en uygun bir yönetim biçimi olarak seçtiği ve ayrılmaz bir şekilde bütünleştiği demokratik parlamenter rejim anlayışını ve bilincini çok iyi tahlil etmek ve bundan çıkan sonuçları dünya kamuoyuna çok iyi anlatmak lazımgeldiği inancındayım.

Bunu şunun için söylüyorum;

— Yarım asrı aşkın bir süredir ülkemizde hüküm süren demokratik parlamenter rejimde zaman, zaman meydana gelen kesintilerin neden doğduğu,

— Bu ara devrelerde dahi milletin hiçbir şekil ve şartla demokrasiye olan inancından ve bağlılığından asla vazgeçmediği,

— Kendisinden veya hür iradesiyle seçtiği temsilcilerinden ve yine iradesiyle oluşan Anayasada mevcut organlardan başka bir gücün söz konusu olmadığı,

— Rızası veya iradesi dışında oluşan bir yönetimi asla tasvip etmediği,

— Kendisi üzerinde, yasaların dışında bir zorlama veya baskının hiçbir şekilde sonuç vermediği ve nihayet,

— Türk Milletinin geleceğine bizzat kendisinin egemen olduğu,

Geçirilen bunca deneyimin ve yaşanan olayların gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesiyle en açık şekilde ortaya konmalı ve yapılacak bilimsel inceleme ve araştırmalarla gelişme yolundaki Türk demokrasisinin kaydettiği büyük mesafe ve varacağı daha ileri hedefler ve bu hedeflere varmak için oluşturulması gereken siyasal ve demokratik iklim belirlenmeli, yanlışlar tespit edilmelidir. Bu alanda bilim adamlarımıza, aydınlarımıza, basınımıza ve tabii politikacılarımıza büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Milletimizin yüksek demokratik bilincini ve bu ideale sarsılmaz bağlılığını göz önüne alarak, demokrasimizin aralıksız sürdürülmesi hedefinin toplumumuzda sorumluluk yüklenen tüm kişi ve kurumların başta gelen görevini teşkil ettiğini bilhassa belirtmek isterim. Bu doğrultuda sarfedilecek çabaların başarılı olacağından eminim. Sağlam geleneklere dayalı demokratik bir toplum anlayışını yerleştirmek başlıca amacımızdır. Bu anlayışın yaratacağı demokratik değerler topluluğu milletimizin asla vazgeçemeyeceği temel altyapımızdır. Bunların büyük bir hassasiyetle korunması, tüm aydınlarımızın ve kurumlarımızın güvencesi altında olmalıdır. Bir taraftan da her vesileyle ve her fırsatı değerlendirerek gerek uluslararası forumlarda gerek kişisel ilişkilerde, yıllar önce demokratik temeller üzerine kurulmuş bulunan devletimizin yapısını sosyal, siyasal ve kültürel yaşamımızı ısrarla ve açık bir şekilde anlatmayı sürdürmeliyiz.

Bu tanıtma görevini yerine getirmek üzere TBMM bünyesinde Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu kurulmuştur. Kurulca hazırlanan ve bütün yıla teşmil edilen programlarla çeşitli bilimsel, kültürel ve sanatsal faaliyetler düzenlenmekte, sahip olduğumuz demokratik ve kültürel değerlerin yurt içinde ve dışında tanıtılmasına çalışılmaktadır. Üniversitelerimizle işbirliği yapılarak değişik illerimizde düzenlenen sempozyum, panel, konferans gibi bilimsel toplantılarda değerli bilim adamlarımızın «Millî Egemenlik» ilkesi üzerinde yaptıkları açıklama ve değerlendirmelerin, demokrasimizin daha da gelişip, kökleşmesine büyük katkılar sağladığına inanıyor, bu faaliyetlerin devamında büyük fayda gördüğümüzü belirtmek istiyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerle, bugün Samsun'da Millî Egemenlik Haftasını açarken, sempozyumu gerçekleştiren kıymetli öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunuyor, siz değerli konukları, Samsunlu yurttaşlarımı ve tüm vatandaşlarımı sevgi ve saygılarla selamlıyorum.

TEBLİĞLER

OTURUM BAŞKANI — Değerli misafirler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı ile Üniversitemizin düzenlemiş oldukları Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişimi konulu panelimizi müsaadenizle açıyorum.

Egemenlik kavramı, devletin 3 önemli ögesinden biridir; ülke, vatan; bunu sınırları belirlenmiş bir ülkeyi vatan edinmiş bir millet ve bunu tamamlayan egemenlik kavramı, Egemenlik, çok basit ifadeyle bir milletin ülkesi üzerinde kendi kendisini yönetmek üzere kurallar koyabilmesi, kaideler koyabilmesi ve bu kural ve kaideleri içte ve dışta uygulayabilme gücü olarak tanımlanabilir ders kitaplarında. Önemi nedir; egemenliğin bir ülkede sahibi ve kaynağı kimse, sahibin ve kaynağın bir kişi, bir zümre, bir aile ya da bir millet olmasına göre devletin şekli belirlenir. Monarşi gibi, demokrasi gibi.

Egemenliğin sahibi ve kaynağının yanında, onu kim kullanıyor, kullanım şekli ise hükümetin şeklini belirler. Dolayısıyla, bu öyle soyut bir kavram olmaktan ziyade, bir milletin devlet ve hükümet şeklini uygulamada belirleyen temel bir kavramdır. Şimdi bu kavramın fikrî gelişimini değerli arkadaşlarımız ortaya koymaya çalışacaklar.

İlk konuşmacımız, değerli hocamız Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı. Kendisini takdime bile gerek yok, ama usule uyarak kısaca tanıtmak istiyorum.

1924 yılında Samsun'da doğmuş ve Samsun İstiklal İlkokulu mezunu, 1943 yılında Galatasaray Lisesini, 1944 - 1948 yılları arasında Lozan Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerini bitiriyor ve aynı üniversitede doktora yapıyor. 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Kürsüsü asistanlığına getiriliyor, 1968 yılında Profesör ünvanını alıyor, 1969 yılında Dekan seçiliyor. 1972 - 1977 yıllarında Kıbrıs'da görev yapıyor, 1981 - 1982 yıllarında ise Danışma Meclisimizin Anayasa Komisyonu Başkanı, 1985 yılından bu yana ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı.

Sayın hocamız Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı, şimdi bize Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişmesini genel olarak bildirecekler.

Buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. ORHAN ALDIKAÇTI — Teşekkür ederim Sayın Rektörüm.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili, Sayın Valimiz, sayın milletvekilleri, Garnizon Komutanı, Sayın Rektörüm, değerli meslek arkadaşlarım ve genç arkadaşlarım; Millî Egemenlik ilkesinin Fikrî Gelişmesini incelemek için XVIII. yüzyıla kadar geri gitmek lazımdır. XVIII. yüzyıl, Avrupa'nın krala karşı hürriyet mücadelesini verdiği ve başarıyla sonuçlandığı bir çağdır. Bu çağda çeşitli fikir adamları çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Bu görüşlerin içerisinde özellikle ikisi bugün hâlâ geçerliliğini muhafaza etmekte ve anayasa hukukunun temelini oluşturmaktadır.

Bunlar; birincisi Fransız Montesquie'dür. Kuvvetler ayrılığı teorisini açıklamıştır ve bu teoriye göre bir devlette fert hak ve hürriyetlerinin gerçekleşmesi, teminat altına alınabilmesi için devlette bulunan üç kuvvetin, yani; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrı olarak, fakat işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmeleri gerekir. Montesquie'nin bu görüşüne mukabil, diğer bir Fransız Rousseau; bundan hissedilir derecede farklı olan ve soyut olarak değerlendirildiğinde tamamen farklı sonuçlara varan diğer bir sistemin temelini atmıştır. Bu Fransız da Jean Jack Rousseau'dur Jean Jack Reousseau ise, egemenliğin kayıtsız şartsız millette bulunduğu felsefesini benimsemiştir. Gerçekten Montesquie'nün teorisinde kuvvetler ayrılığı dendiği zaman, yasama fonksiyonu yasama meclisine verilirken, Montesquie İngiliz rejiminden esinlenerek bu teoriyi oluşturmuştu. Egemen olan, birçoklarının sandığı gibi millet değil, parlamento idi, İngiliz Parlamentosu egemendi.

Halbuki, Rousseau, Montesquie'ye tamamen karşıt bir görüşten yola çıkmış ve demiştir ki, İngiliz halkı kendini hür zanneder, o aslında zincirler içindedir. Çünkü egemen olan parlamentodur, İngiliz halkı sadece seçim günü hürdür. Rousseau'yu bu görüşe vardırıran fikir de, fertlerin toplumun temelini oluşturduğu ve fertlerden oluşan toplumun da, kendi kendini yönetme hakkına sahip bulunduğuudur. Bunun içindir ki, Rousseau, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu ve toplumun, milletin açıkladığı iradesiyle, millî iradeyle yönetilmesi gerektiği tezini savunmuştur. Rousseau'nun bu görüşü Montesquie'nün görüşüyle birlikte her ne kadar ilk bakışta çelişir gibi görünürse de, incelendiğinde, Rousseau'nün görüşü içerisinde kuvvetler ayrılığı teorisine Montesquie'nün görüşüne de yer vermenin mümkün olduğu anlaşılır. Fakat, Fransız ihtilali 1789

İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisiyle birlikte, bu iki görüşü bütün insanlığa bildirirken, her ikisine de yer vermiştir ve millî egemenlik ve kuvvetler ayrılığı teorileri, bu bildirinin maddeleri arasında yer almışlardır.

Rousseau'nun görüşünün önemi özellikle bizim için şuradadır. Egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir. Millet, bu egemenliği doğrudan doğruya kullanır. Yani, hakikî, hür olan millet, hakikî egemen olan millet, meydanlarda, alanlarda bir araya gelir, kendini yönetecek kararlar verir. Fakat zamanımızda nüfusu milyonları aşan devletlerde bütün milletin bir araya gelmesi, müzakere etmesi ve oylama yapması mümkün değildir. Bunun için kerhen Rousseau, temsili rejimi kabul eder, burada Montesquie'ye yaklaşır. Montesquie'ye göre egemen olan parlamento yerine; Rousseau'ya göre; egemen olan millet, kendini idare için temsilcileri seçer.

İşte burada Rousseau'nun salt düşüncesinin, fikrinin sadece mantık yoluyla varılan sonucunu belirtmek gerekmektedir. Bu sonuç da şudur; Egemen olan millet kendi kendini idare ettiği zaman, meydanlarda toplandığı zaman yasamaya, yürütmeye ve yargıya ilişkin kararlar verebiliyordu. Gerektiğinde yargılıyor, gerektiğinde kanun koyuyor, gerektiğinde yürütme ile ilgili kararlar alıp, bunların uygulaması için ajanlar, memurlar tayin edebiliyordu. O halde, milleti temsil eden meclisin de bütün yetkilere sahip olması gerekir. İşte Rousseau'nun görüşünün salt yorumu bizim bu şekilde Montesquie'nün kuvvetler ayrılığı teorisinden ayırmakta ve kuvvetler birliği denilen yahut meclis hükümeti denilen bir sistemin içine itmektedir yahut da bir sistemin meclis kuvveti denilen bir sistemin doğmasına yol açmaktadır.

Bu sistem, yani; yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek bir mecliste toplanması sistemi, meclis mekanizmasını bilen arkadaşlarımızca gayet kolay anlaşılabilceği gibi, mecliste çoğunluğu olan partiye bütün yetkileri, bütün imkânları vermektedir. Diğer bir deyişle, Rousseau'nun fert hak ve hürriyetlerini gerçekleştireceğim, teminat altına alacağım diye ortaya attığı fikir, bu sefer azınlığı çoğunluğun kölesi yapabilmekte, çoğunluğun azınlık üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilmesine imkân vermektedir. Bu sistem, 1793 ile Fransız Anayasasıyla Fransa'da uygulamaya konmuştur; sonu bir Fransız milletvekili Seeyz'in daha önce açıkladığı gibi, çoğunluğun azınlığı ezmesi şeklinde gelişmiş, Fransa'da devlet terörü denilen rejim ortaya çıkmış ve bir yılda 40 bin kişi giyotin altında can vermiştir.

Binaenaleyh, meclis hükümeti sisteminin bu tehlikesi daima hatırdan tutulduğundan, XIX. yüzyılın başından itibaren demokrasi yolunda gelişmekte olan milletler yollarını ararlarken, demokrasi rejimini geliştirmeye çalışırken, Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı teorisine doğru meyletmişler ve yavaş yavaş onu gerçekleştirmek istemişlerdir. XIX. yüzyılın başından itibaren ise, memleketimizde gelişme, bir zamanların haşmetli imparatorluğunun hasta adam haline düşmesi ve bu imparatorluğu düştüğü yerden kalkındırarak reform çalışmalarının yapılmasıdır. Esasen daha önce bazı padişahlar bu yolda baş da vermişlerdir. Genç Osman gibi. Üçüncü Selim, bu yolu deneyen XIX. yüzyılın başındaki padişaktır, o da bu yolda can verecektir, ama o zamana kadar yapılan çabalar, o zamana kadar Osmanlı imparatorluğu içerisinde imparatorlukta ıslahat yapmak çabalarına girişenler devamlı surette sadece silahlı kuvvetleri ele almışlardır. Silahlı kuvvetleri ıslah etmek istemişler ve modern savaş araçlarının, modern savaş usullerinin benimsenmesiyle birlikte, imparatorluğun kalkınabileceğini ve eski haşmetli, güçlü devresine dönülebileceğini sanmışlardır. Fakat, XIX. yüzyılın başından itibaren başka bir gelişme görüyoruz. Islahat çabası üstüne eğilenler, bu sefer sosyal ilişkileri de ele almışlardır, sosyal ilişkileri de ele alıp değerlendirmeye çalışmak ve insan hakları konusunun kapısını şöylece bir aralamışlardır. İşte 1808'deki Senedi İttifak, 7 - 8 aylık bir ömür sürmüş, ondan sonra 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı; hepsi fertlere tanınan ve padişahın dokunamayacağı alanların olduğunu ileri süren belgelerdir; ama bunlar hiçbir zaman bir anayasa değildir, değildir ama, fert hak ve hürriyetleri konusu da imparatorluğun içine girmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmada başlıca rolü silahlı kuvvetler oynamaktadır. Çünkü, II. Mahmut ıslahat çabaları yaparken, Harbiye Okulunu açmış, Askeri Tıbbiyeyi kurmuş ve bu okullara yabancı ülkelerden, özellikle Fransa'dan kaçmakta olan aydınları getirmiştir. Fransa'dan aydınlar kaçmaktadır, çünkü 1815'de Fransa'da restorasyon idaresi kurulmuş ve bu restorasyon idaresi 1789 ihtilaline katılan, bu ihtilali benimseyen aydınları takip etmektedir, cezalandırmaktadır, bunlar da selameti yurt dışına kaçmakta bulmuşlardır. Bir kısmı Osmanlı imparatorluğuna gelerek öğretim müesseselerinde görev almışlardır, tıpkı 1933'de Hitler'den kaçan musevi menşei profesörlerin İstanbul'a gelerek Darü'l - Fünun'u ıslah etmeleri, üniversiteyi kurmaları gibi. Bu gelen profesörler, doğal olarak, devamlı olarak elbette beraberlerinde hak ve hürriyet fikirlerini de getirmişlerdir ve bunun içindir ki, ordunun modern eğitiminde fert hak ve hürriyetleri kavramı temel olarak gelişmeye başlamış

ve sivil aydınlarla birlikte silahlı kuvvet mensupları bu yolda çaba sarfetmişlerdir. Bunun ilk ürünü 1876 Anayasasıdır. Çok kısa ömürlü olmuş, üzerinde durmuyorum.

Esasen 1876 Anayasası, millî egemenlik ilkesi ile alakası olmayan, teokratik temele dayanan bir anayasa. Sonra askıya alınmış, Sultan Hamit devri gelmiş, Sultan Hamit'ten sonra silahlı kuvvetlerin ve ittihat Terakkinin işbirliği ile 1908'de ikinci Meşrutiyet ilan edilmiş ve bu meşrutiyetin ilanı sırasında bu eğitimin, yani fert hak ve hürriyetlerine ilişkin eğitimin verdiği süreyle subaylar yavaş yavaş hürriyet fikrini daha iyi gerçekleştirecek rejimin araştırmasına girişmişler, sivillerle birlikte 1880'lerden itibaren cumhuriyet sözü de konuşulmaya başlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşındaki mağlubiyetimizden sonra vatani kurtarmak için Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı zaman, millî egemenlik ilkesi ile dolu bulunuyordu, millî egemenlik ilkesine inanıyordu. Çünkü eğitimini, Rousseau'yu okuyarak yapmıştı ve Rousseau'nun millî egemenlik ilkesinin her şeye hâkim olduğunu, millî irade sözünün, millî iradenin gerçekleşmesi ile birlikte milletin kendi mukadderatını tayin edeceği fikrini benimsemişti. Esasen Rousseau'nun millî egemenlik ilkesi, hakimiyetin millete ait olduğu fikri, demokrasinin bu arada temelini teşkil etmiş ve demokrasi yoluna giren bütün milletler, millî egemenlik ilkesini gerçekleştirdiklerini anayasalarına yazmışlardı.

Mustafa Kemal'in de bundan esinlendiği şüphesizdir, ama biraz sonra göreceğimiz gibi, Mustafa Kemal, memlekette fert hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmek isteyen aydınlar içinde bir halka olmakla beraber, bunu gerçekleştirmek başarısını elde eden bir dahidir ve bu rejimi, millî egemenlik ilkesine dayanan rejimin tohumlarını daha Samsun'a çıktığı gün ortaya atarken, eğer saltanatı kaldıracağını söyleseydi elbetteki hareketi başarısızlığa uğrardı. Fakat O, büyük nutkunda belirttiği gibi safha safha, adım adım giderek millî irade, milletin kendisini ancak milletin iradesi kurtaracaktır fikrini işleye işleye geliştire geliştire millî egemenlik ilkesine varmış ve oradan da cumhuriyetin ilanını gerçekleştirmiştir. Bu gerçekleştirme nasıl olmuştur;

Bu gerçekleştirme, evvela düşmanlar tarafından, kapitalist kuvvetler tarafından, sömürgeciler tarafından Mondros Mütarekesinden sonra işgal edilmeye başlanan yurdumuzun dört bir tarafında, işgal edilen bölgelerde artık İstanbul Hükümetine ümidini yitirmiş olanlar, İstanbul Hükümetine inanmayan vatandaşların, Türklerin, mü-

cadeleye karar verenlerin, bütün Türklerin demiyorum, mücadelele karar veren Türklerin yer yer örgütlenmeleriyle belirlenmiştir. Artık İstanbul Hükümeti kendilerini kurtarmayacaktır, kendilerini ancak kendileri kurtaracaktır. Millî irade felsefesinin, millî irade görüşünün ilk tohumları buradan atılmıştır ve bu tohum gelişmiştir, istiklâl Harbi zaferine inanınca millet, kendi iradesinin gücüne inanmış ve kolayca saltanat kaldırılmıştır. Fakat, daha henüz oraya gelmeyelim ve 19 Mayıs'tan sonra Mustafa Kemal'in Anadolu içerisindeki gezisiyle beraber, onunla beraber ilerleyelim.

Mustafa Kemal, Amasya'ya gelip Amasya Tamimini yayınlamıştır arkadaşlarıyla birlikte, Amasya Tamiminde de aynı fikir işlenmektedir. Milleti ancak milletin iradesi kurtaracaktır.

Erzurum'a gitmiştir, Erzurum Kongresine katılmıştır. Erzurum Kongresinde de bu fikri kabul ettirmiştir. Bu fikri kabul edenler elbetteki sadece istiklâlimizi düşünmekteydiler, sadece vatanın düşman işgaline uğrayan bölgelerinin kurtarılmasını öngörüyorlardı.

Sivas Kongresinde de aynı görüş işlenmektedir ve yavaş yavaş artık milleti, ancak milletin iradesinin kurtaracağı ve millî iradenin hâkim olması fikri, mücadeleyi yapan, mücadeleyi benimseyen kişilerin çok büyük çoğunluğunca kabul edilmiştir.

Burada önemle şunu belirtmek isterim ki, millî egemenlik ilkesinin teorik şeklinde ve pratik şeklinde bir saltanat idaresiyle yahut da bir krallık idaresiyle bağdaşması mümkün değildir. Çünkü, millî egemenlikde, egemenlik kayıtsız şartsız millete ait olduğundan, milletle beraber bu iradeyi paylaşma, yani kanunları onaylamazsa, kanunların yürürlüğe girmediği bir düzenin varlığı, istediği gibi meclisi dağıtabilecek bir kraliyet, bir padişahlık bahis konusu olamaz. Bundan dolayıdır ki, millî egemenlik ilkesinin kabulü, aslında padişahlık idaresinin, saltanat idaresinin de son bulması demektir. Fakat bunu Anadolu'da toplanan, Ankara'da toplanacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyelerinin tümü henüz belki tamamen kavramış değillerdi ve 1921 Anayasası 20 Ocak günü kabul edilirken, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu hükmü Anayasaya konmuştu.

Bu suretle, Türkiye'de millî egemenlik ilkesinin, biraz evvel söylediğim gibi, mantık yoluyla varılan, sistemi olan meclis hükümeti sistemi işlemeye başlamıştır. Meclis hükümeti sistemi, yasa- ma, yürütme ve yargı kuvvetlerinin tek bir mecliste toplandığı sistem. Fransa'dan sonra dünyada ikinci defa Türkiye'de uygulanıyor,

fakat Fransa'da kanlı bir şekilde sonuçlandığını söylediğim bu sistem, Türkiye'de başarılı bir şekilde gelişecek, vatan kurtulacak ve ondan sonra da cumhuriyet ilan edilecektir.

Millî egemenlik ilkesinin 1921 Anayasasına girmesiyle birlikte, yürütme kuvveti de tamamen meclise ait oluyordu. Yargı kuvveti de meclise ait olduğundan, meclis içinden istiklâl mahkemeleri olacağı kurulabilmisti, sistemin mantığına uygun olarak.

Zaferden sonra, bilinen koşullar içerisinde saltanat kaldırıldı, yani İstanbul Hükümeti, Birinci Dünya Savaşının galiplerinin yaptığı çağrıya uyarak Ankara Hükümetine ortaklık teklif edince, sulh masasında beraber Türk Devletini temsil edelim deyince, zamanın geldiğine karar veren Mustafa Kemal ve arkadaşları, saltanatı 1-2 Kasım gecesi kaldırdılar.

Saltanatın kaldırılması gibi çok önemli, Anayasa sistemini normal durumda kökünden değiştirebilecek bir olay, ne bir halk oyuyla yapıldı, ne de bir Anayasa değişikliğiyle yapıldı, ne de yeni bir Anayasa hükmü getirilerek yapıldı. Saltanat, sadece meclisin verdiği bir kararla yok edildi. 600 yıllık saltanat bu şekilde son buldu. Bu bir karardı, kanun niteliğinde değildi, karardı ve kararın gerekçesinde de deniliyordu ki; Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, zaten fiilen saltanat son bulmuştu, hukuken son bulmuştu. Bugün bizim yaptığımız sadece bir tespit kararıdır. Bu tespit kararıyla birlikte saltanatın ortadan kalktığını ilan ediyoruz.

Saltanat bu şekilde kaldırılmış, meclis hükümeti sistemi bütün gücüyle görülmekte, fakat Mustafa Kemal de bu meclis hükümeti sisteminde çoğunluğun dilediğini yapabileceği tehlikesini göz önünde tutarak yavaş yavaş kuvvetler ayrılığı teorisine doğru kaymak istemektedir. Bunun içindir ki, cumhuriyetin ilanıyla birlikte meclis hükümeti sisteminde, hükümetin kuruluşuna ilişkin çok önemli bir değişiklik yapılmıştır ve 29 Ekim 1923'den sonra evvelce meclis, bakanları teker teker kendisi seçerken, bu sefer Cumhurbaşkanının tayin edeceği bir başbakanın yapacağı listenin meclisçe onanmasından sonra, Cumhurbaşkanınca hükümetin ilan edilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu şekilde, millî egemenlik ilkesinden, daha doğrusu meclis hükümeti sisteminden biraz uzaklaşmıştır.

Sonra 1924 Anayasasına geçilmiş, 1924 Anayasasına geçilirken, meclis hükümetinin o katı düzeyinden kuvvetler ayrılığı teorisine daha fazla yaklaşmış ve bugün olduğu gibi, Bakanlar Kurulu Devlet Başkanı tarafından başbakanın gösterdiği adaylar, liste

içinden seçilen yahut da listenin onaylanması şekline dönmüştür. Ancak, Mustafa Kemal Anayasa Komisyonuna belki el altından başka bir görüş telkin etmek istemiştir. Demidir ki, «İşte kuvvetler ayrılığı teorisi gereğince devlet başkanının gerektiğinde Meclisi feshedebilmesi yahut Meclisin seçimlerinin yenilenmesine karar verebilmesi lazımdır.» Komisyon bu teklifi kabul etmiş, Meclise getirmiş, fakat Mecliste kıyametler kopmuştur, çünkü Meclis, meclis hükümeti tilsimine inanmıştır, millî egemenlik ilkesinin salt yorumuna inanmaktadır ve Mecliste şu görüşler ileri sürülmüştür: Demidir ki, egemen olan millettir, Meclis milletin temsilcisidir, devlet başkanı bu Meclis tarafından seçilmiştir, nasıl bir devlet başkanı, milletin temsilcisi olan Meclisin faaliyetine son verebilir ve bu görüşle 1924 Anayasasından devlet başkanı tarafından Meclis seçimlerinin yenilenmesi ilkesi çıkartılmıştır. Bu ilke sonra 1961 Anayasası ile tekrar Anayasaya konacak, fakat işlemez bir şekilde konacaktır. Bunun, 1961 Anayasası ile aşağı yukarı işlemez bir şekilde konulmasının nedeni de; yine biraz evvel söylediğim gibi tarihi olarak ve duygusal olarak Meclis hükümeti sistemine olan bağlılıktır. Değerli dinleyenlerimin dikkatlerine şunu sunmak isterim: Bu olay da göstermektedir ki, insanlar ne olursa olsun duygusal bağlardan kendilerini kolayca koparamıyorlar. Bu salt Meclis hükümeti anlayışı 1950 - 1960 arasında yaşadığımız Anayasa krizinde temelli bir rol oynamıştır. O zamanki iktidar partisi Meclis hükümeti sisteminin mantığına uygun olarak devleti yönetmek istemiştir. Halbuki 1924 Anayasasında dediğim gibi Meclisin feshi reddedilmesine rağmen 1924 Anayasasının 8 inci maddesinde yargı kuvvetinin millet adına âdeta Meclise paralel olarak millet adına yargı fonksiyonunu da gerçekleştireceği de hükme bağlanmıştır. Çünkü, millî egemenlik ilkesinin salt şekilde yorumlanması, Meclis hükümeti şeklinde benimsenmesi daima fert hak ve hürriyetleri için tehlike teşkil eder felsefik görüşünün bütün kamu hukukçularıyla benimsenmesi ile mahkûm olmuştur ve ortadan kalkmıştır. Bundan dolayıdır ki, 1961'de daha ılımlı bir yola gidilmek istenmiş ve nihayet bu ayrılış 1982 Anayasası ile tamamen gerçekleşmiştir. Bugün millî egemenlik ilkesinin Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı teorisiyle beraber bağdaştığı, ikisinin ortalamasının alındığı ve bütün demokratik ülkelerin benimsediği bir sistemin içinde bulunuyoruz. Yasama Meclisi görev yapar, yargı kuvveti millet adına fonksiyonunu yerine getirir, yürütme bağımsızdır, Meclis önünde sorumludur, fakat Meclis önünde sorumlu olması, Meclis tarafından düşürülebilmesi kendisini tamamen Meclise bağlayacağı için dengenin sağlanabilmesi için de yürütme bu kuvvetinin gerektiğinde

Meclisin faaliyetine son vermesi Anayasa hukukumuzda girmiştir. Anayasa hukukumuzda bir de 1961 Anayasası ile birlikte Anayasa Kavramı girmiştir. İşte Anayasa Mahkemesi kavramına karşı olanlar bu görüşü benimsemeyenler yine Meclis hükûmetinin salt şeklindeki yorumu ele alırlar, o yoruma bağlı kalırlar ve onu savunurlar. Derler ki, bir Meclisin yaptığını, 15 kişilik bir hâkim heyeti nasıl reddeder, nasıl bu denetimi yapar, nasıl kanunları yürürlükten kaldırır. Halbuki bu tamamen bir Anayasa sorunudur, esasen bu konunun içine girmiyorum, sadece belirtmek istediğim husus yön biraz evvel söylediğim gibi Meclis faaliyetlerinin bir teknik heyet tarafından sadece kanunların Anayasaya uygunluğunun teknik açıdan denetimidir. Bunun Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı teorisi ile bağdaştığı ve biraz evvel söylediğim gibi demokrasilerin birçoğunda benimsendiği de açıktır, görülmektedir.

Sayın dinleyenlerim, işte sizlere şu 20 - 25 dakika içerisinde millî egemenlik fikrinin doğmasını, memleketimizde kabulünü, gelişmesini ve memleketimizdeki yorumunu belirtmeye çalıştım. Millî egemenlik ilkesinin sadece bir çoğunluk iradesi olmadığını ve bu iradeyi dengeleyecek çoğunluğun dilediğini yapmaya fert hak ve hürriyetleri açısından bakıldığı zaman bir tehlike doğuracak bir gelişmenin içerisinde girileceği inancıdır ki, Anayasa hukukunda çeşitli müesseselerin doğmasına ve bugünkü modern bir dengeyin meydana çıkmasına yol açmıştır.

Bu ilkenin memleketimizde doğup gelişmesi elbetteki demokrasi yolundaki gelişmemizin en sağlam temellerinden birini teşkil etmiştir, fakat aydınlar arasında bulunduğum için söylüyorum; görülüyor ki, zaman zaman kopmalar olmaktadır. Bu kopmaların olmasında başlıca rol devrin iktidarlarına düşmektedir, daima iktidarlara karşı bir hareket, fert hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmek, korumak ve dolayısıyla memleketin Atatürk'ün hedef gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine barışta, demokrasi düzeni içerisinde gerçekleşmesini sağlamak sorunu ortaya çıktığı zaman bu müdahaleler gerekli görülmektedir ve yapılmaktadır. Temennimiz ve arzumuz bu müdahalelere yol açmayacak bir iktidarlar silsilesinin birbirini izlemesi ve devletimizin, milletimizin demokrasî düzeni içerisinde gelişmesinin teminat altına alınmasıdır.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Değerli hocamız Profesör Doktor Sayın Orhan Aldıkaçtı'ya Heyetimiz adına ben de teşekkürlerini ve şükranlarımı arz ediyorum. Bizi karşılaştırmalı bir biçimde ve günü-

müzdeki yorumuna kadar getiren değerli açıklamaları için tekrar teşekkür ederim.

Değerli misafirler; şimdi eğitim fakültesi dekanımız Sayın Profesör Doktor Bayram Kodaman, millî egemenlik kavramının gelişimini, tarihî gelişimi içinde sunacaklardır.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. BAYRAM KODAMAN — Millî Hâkimiyet Fikrinin Gelişmesi :

a) Giriş :

Bilindiği üzere, en üstün iradeye veya otoriteye hâkimiyet denir. Bu tarif, genel olarak doğrudur ve doğru kabul edilmektedir. Zaten tarif üzerinde şimdiye kadar herhangi bir anlaşmazlık söz konusu olmamıştır; ancak, mesele bu hâkimiyetin sahibi, yani kime ait olduğu, kaynağı konusunda ortaya çıkmaktadır.

Evet, hâkimiyetin sahibi kimdir? Kaynağı nedir? Bu soruların cevabı tarih boyunca pek çok filozof tarafından aranmış; fakat tek ve kesin bir cevap verilememiştir. Cevaplar bakış açılarına göre değişiklik arz etmiştir.

Din ve inanca yani manevî açıdan ele alanlar hâkimiyeti ilahî kaynağa, maddiyatçılar tabii ve fizikî kaynağa, nihayet bazıları da beşerî kaynağa bağlamışlardır. Netice olarak hâkimiyet, ilahî, maddî ve beşerî olmak üzere üç kaynağa ayrı ayrı dayandırılmış ve buna göre de üç şekilde yorumlanmıştır. Her biri ayrı felsefelerin görüşü şeklinde ortaya çıkmış ve ona göre bir gelişme göstermiştir. Bu üç görüş her ne kadar birbirine zıt ise de, müsterek kesişme noktalarına da sahiptir. Felsefenin konusu olan bütün bu meseleleri teferruatıyla, bir makale çerçevesi içinde ele alacak değiliz. Konumuz itibarıyla sadece beşerî kaynağa dayanan beşerî hâkimiyeti ele almakla yetineceğiz.

Bilindiği üzere, insan ne sadece maddî, ne de sadece manevî varlıktır; insan hem maddî, hem de manevî bir varlıktır ve bu yönüyle de diğer canlılardan ayrılır. Bu özelliğe sahip insan tabiatında hem maddî hem manevî hâkimiyet - teslimiyet ve otorite - itaat duygusu mevcuttur. Bu iki zıt duygu etkileşim halinde olup, biri diğerinin varlık sebebini oluşturur. Bu zıt kavramlar, tarihî süreç içinde toplum ve fert zemininde ele alındığında fevkalade karmaşık bir hal almaktadır. Bu karmaşıklık ise fert ve toplumun maddî ve manevî unsurları bir arada bulundurmasından ileri gelmektedir.

Bu yüzden hâkimiyet - teslimiyet kavramlarının muhtevasını, mânâsını, hakikî kaynağını ve gayesini yakalamak güç olmaktadır. Zira, toplum hadiselerinde ilk sebep (ilk kaynak), hakikî mânâ ve nihâî gaye; tarihin sırrını teşkil etmektedir. Bu sır ise henüz bulunmuş değildir. Bunun sebebi, tarih ilminin henüz zamanın, mekânın, toplumun başlangıcını ve sonunu yakalamış olmamasıdır. Zaten toplum, zaman ve mekân sabit değildir, sürekli bir hareketlilik içindedirler. Bu hareketlilik içinde hâkimiyet - teslimiyet kavramları ve şekilleri daima değişmekte olduklarından, bir bütün halinde kaynağını, mânâsını ve gayesini yakalamak oldukça güç görünmektedir.

Bununla birlikte filozoflar, tarihçiler ve hukukçular belli zaman, mekân ve toplumlar içinde hâkimiyet - teslimiyet ilişkilerini incelemekten ve bazı neticeler çıkarmaktan geri kalmamışlardır. Bu sefer de güçlük zaman, mekân ve toplum parçalarının çokluktan, dağınıklığından ve çeşitliliğinden ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla söz konusu parçaların pek çoğu ilmi araştırmanın dışında kalmıştır. O halde bilinen ve ortaya konan hâkimiyet şekilleri ve kavramları genel (külli) değil, hususî (cüzî) mahiyet arz etmektedirler. Nitekim, bilinen hâkimiyet şekilleri, geçerli görünen hâkimiyet anlayışları ve kavramları, Avrupa merkezli görüşlerden ibaret kalmaktadır. Halbuki tarih, dünya, kainat Avrupa'dan, hakikatler ve doğrular da Avrupaî görüşlerden ibaret değildir. Mutlaka başka şekilleri vardır ve olmalıdır. Buna rağmen, Avrupa tarihinin gerçeklerinden kaynaklanan görüşleri inkâr etmek mümkün değildir. Onları da nazarı itibare almak zorundayız.

Bu konuda bakış açıları ne olursa olsun, bilinen toplumlarda şu veya bu şekilde hâkimiyet veya otoritenin bulunduğu tarihi bir gerçektir. Bu hâkimiyetin hem maddî, hem de manevî kaynaktan kuvvet aldığını da biliyoruz. Toplumun maddî güç kaynağı derken, şüphesiz fizikî gücünü, ekonomik gücünü ve teşkilatlanma tekniğini anlıyoruz. Bu maddî güç sürekli değildir, gelip geçicidir, kaybedilmesi ve yeniden kazanılması her zaman mümkündür.

Toplumun manevî güç kaynağını ise, inanç ve değerler sistemi oluşturur. Bu güç, maddî gücün üstünde olup, sürekli, kaybedilmesi ihtimali çok zayıftır, ancak kaybedildiği zaman tekrar elde etmek de oldukça güç, hatta imkânsızdır. Manevî güç özellikle milletleşmiş toplumlar için bitmez tükenmez kuvvet kaynağını teşkil eder. Bu gücün kaynağı millî kültürdür, millî değerlerdir. Kültür ise bir milletin şahsiyetidir, karakteridir, orijinalitesidir. Bu bakımdan bir kültür özelde diğer kültürlerle benzemez. Kültürlerde farklılık, çe-

şitlilik ve orijinallik esastır. Dolayısıyla kültürlerden kaynaklanan zihniyet, hâkimiyet şekli ve anlayışları da farklı olmalıdır. Bu farklılığın yadırganacak bir tarafı da olmaması gerekir. Farklılık insanlığın zaafı değil, zenginliğidir, esastır, dinamizmidir. İşte, hâkimiyetin şekli ve zihniyeti bu kültür değerlerine göre vücut bulmaktadır. Bu değerleri, genel olarak üçe ayırmak mümkündür:

1. Dinî değerler olup iyi ile kötüyü ayırır,
2. Hukukî değerler ise haklı ile haksızı ayırır,
3. Sosyal değerler (töre) uygun ile uygunsuzu ayırır.

Üç bölümde sıraladığımız bu değerler hâkimiyetin oluşmasında müessir olmuşlardır, bir taraftan hâkimiyetin unsuru, hareket vasıtası ve şekli olurken, öbür taraftan da hâkimiyeti organize etmiş, müesseseleştirmiş, meşrulaştırmış ve nihayet sınırlandırmıştır. Yine bu değerlerdir ki, mevcut hâkimiyete itaat etmenin iyi, meşru, uygun olduğunu itaat edenlerin aklına, kalbine telkin eder.

Bu şekilde toplumun kendi kendini yönetmesi, emredici kurallar koyması ve bunları içte ve dışta müessir hale getirmesi arzusu hâkimiyet kavramını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu hâkimiyet ise gayri şahsî bir varlık olan devlette tecelli etmiş ve şekillenmiştir. Biz buna devlet hâkimiyeti veya devletin hâkimiyeti diyoruz. Devlet hâkimiyeti tektir, bunu devlet içindeki hâkimiyet veya hâkimiyetlerle karıştırmamak lazımdır. İşte esas mesele, devlet hâkimiyetini kimin ve neyin adına kullanacağıdır. Tarih boyunca bu hâkimiyeti kabile şefinden, krala ve din adamına kadar pek çok kişinin, grubun, ailenin tabiatüstü varlıklar, tanrılar, dinler ve nihayet Allah adına kullandığını biliyoruz. İlmî araştırmalar da bunu teyit etmektedir. Her türlü maddî ve dünyevî güç ve kuvveti elinde bulunduran krallar, sultanlar, fertler ve toplumlar dahi iktidarlarını manevî bir kaynağa bağlama ihtiyacını hissetmişlerdir.

b) Yakınçağlarda Hâkimiyet Anlayışındaki Değişiklikler :

Devlet ve hâkimiyet hakkındaki eski fikirler ve anlayışlar devam etmekle beraber, XVIII. ve XIX. yüzyıllardan itibaren hâkimiyetin şekli ve kaynağı üzerinde yeni fikirler ortaya çıkmaya başladı. Bu görüşlerin tamamı Avrupa çıkışlıdır. Yeni fikirlerde genellikle hâkimiyeti sosyal bir kaynağa dayandırma eğilimi ağır basmaktadır. Ayrıca yeni fikirler ilhamını liberal felsefeden almaktaydılar. Bu itibarla, liberalizmin fert için öngördüğü hürriyet,

eşitlik, adalet gibi ilkeler devlet, toplum, coğrafya çerçevesi içinde ele alınmaya ve yeni bir manâ ifade etmeye başladı. Yakınçağlarda devlet ve hâkimiyet anlayışlarındaki gelişmeyi ve değişiklikleri anlamak için Hobbes, Locke, J. J. Rousseau, Montesquie, Marx ve Duguit gibi düşünürlerin fikirlerini incelemek kâfidir.

1789 Fransız ihtilali sayesinde teorik olarak ileri sürülen görüşlerin pek çoğu uygulama alanına intikal ettirildi. Bunun sonucu devlet hukukileşti, hâkimiyetin kaynağı sosyalleşti, toplum (halk) milletleşti, toprak (coğrafya) vatanlaştı. Özellikle, millet kavramının ortaya çıkması neticesinde halk yığınlarının milletleşmesi zarurî olarak millî devlet millî hâkimiyet, millî irade, millî coğrafya gibi kavramları gündeme getirdi. Dolayısıyla, ferdî hürriyet ve eşitlik ilkeleri daha geniş anlam kazanarak millî ve millet hürriyeti, yani millî istiklal, millî hâkimiyet, milletlerarası eşitlik, milletlerin kendi kendini yönetme hakkı gibi anlamlarda ifade edilmeye başlandı. İhtilâl süreci içinde, özellikle Napolyon harpleri sırasında Fransa'ya karşı kurulan koalisyonlar zamanında, umulmadık hadiselerin ve değişikliklerin ortaya çıkmasıyla ferdî hak ve hürriyetler yerini millî hak ve hürriyetlere terk etmiştir. Bu yüzden giderek her şey millet zemini üzerine oturtulmaya ve meselelere bu açıdan bakılmaya ve çözüm aranmaya başlandı. Bu gelişme ve tavır ise millet şuurunu ve milliyetçilik fikrini kuvvetlendirdi ve ortaya çıkardı.

O halde millet ve milliyetçilik nedir? Millet, müsterek mazi ve istikbâl şuuruna sahip, tarihî ve kültürel boyutu olan sosyal bir varlıktır. Bu tarifile millet, ferdin ve halkın üstündedir. Halk geçmişi ve geleceği olmayan bir kalabalıktır. Halkta tarih ve kültür boyutu ve şuru yoktur, halk «hâl» içinde yiyip içen ve maddî menfaate hareket eden insan yığındır. Millet ise manevî ve kültürel bir şahsiyettir. Bu şahsiyet bir bütündür. Madde bu şahsiyetin vasıtası, manâ ise gayesidir. İşte milliyetçilik de aklı ve maddeyi gayenin hizmetine koymak isteyen, şuurlu, fikrî bir hareketin adıdır. Bu haliyle XIX. yüzyılda görülen milliyetçilik akımı günümüze kadar devam eden tarihin en kuvvetli ve en yaygın hadisesidir. Milliyetçiliğin hiçbir ideoloji ile bağlantısı yoktur, belirli metodolojisi de mevcut değildir. Bu itibarla metodunu diğer politik sistemler içinde bulabilir. Çünkü, milliyetçilik sistemleri, ideolojileri hedef için birer vasıta telakki eder. Onun için vasıtalar ebedî değildir. Zamana ve zemine göre değişebilir. Fakat gaye ebedidir. Ebedî olan gaye, millî şahsiyeti, millî varlığı muhafaza etmek, yükseltmek ve güçlendirmektir. Günümüzde çeşitli milliyetçilik akımları, değişik rejim ve sistemler içinde varlığını sürdürmektedir. Mesela, Fransız mil-

liyetçiliği liberal demokratik sistemde, Arap milliyetçilikleri krallık veya otoriter sistemde, Rus milliyetçiliği ise marksist sistemde metodunu bulmakta ve hedefine doğru gitmektedir. Bu özelliğinden dolayı milliyetçiliğe çeşitli manalar verilmiştir. Halbuki, çeşitli manalar verilmesi bu özelliğinden ziyade, milliyetçiliğin iki kaynağı olduğundan ileri gelmektedir.

Birinci kaynak, liberal felsefe ve onun ürünü 1789 Fransız ihtilalidir. İhtilalin liberal ilkeleri temelde, maziye, eski rejime, mevcut düzene karşı idi. Durum bu olduğuna göre, yine ihtilalin ürünü olan milliyetçilik elbette kendini şartlara uydurarak mazi ile değil, hâl ve istikballe uğraşacak; eski rejimin ve düzenin yanında değil, yeni rejimin ve düzenin yanında yer alacaktı. Kısaca, bu şekliyle milliyetçilik, liberalizm ilkelerinden gücünü alan siyasî ve millî bir harekettir. Bu yüzden milliyetçilik, evvela siyasî - millî istiklâl, siyasî - millî birlik ve siyasî vatanseverlik olarak muhteva ve anlam kazanmıştır. Millî hâkimiyet anlayışına da siyasî muhteva vermiş ve seçim yoluyla bu hâkimiyetin millet tarafından kullanılmasını öngörmüştür.

İkinci kaynak tarihtir. Bu kaynağın Fransız ihtilaliyle, hürriyetle, liberalizmle ve demokrasiyle ilgisi yoktur; bu kaynak evrensel değil, millidir. Bu akıma tarihçi milliyetçilik denir, daha çok millî özellikler farklılıklar, tarihî haklar üzerinde durur, ilim yoluyla bunları ortaya çıkarmaya çalışır. Başka bir deyişle, dikkatleri maziye çevirir, gönülleri maziye götürür, ilim ve akılla maziye araştırır, maziye yeniden keşfeder. Tarihçi milliyetçilikte romantizmin tesiri büyüktür. Dil, din ve tarih başta olmak üzere kültür unsurları üzerinde ısrarla durur. Mazide yeri olmayan ve mazi şuuruna sahip olmayan milletlerin istikbalde kendilerini yönlendiremeyeceğine ve tesadüflere bırakacağına inanır. Kısaca, bu haliyle muhafazakârdır, ilmidir, kültür hareketidir, şuur işidir.

Görüldüğü üzere, hareket noktasından ileri gelen iki ayrı milliyetçilik yorumu ortaya çıkmaktadır. İkisi arasında sıkı bir ittifak kurulamamıştır. Her biri kendi yolunda, hatta birbirine muhalif bir şekilde gelişmiştir. Milliyetçiliğin zaafı bu iki yorum arasında bir terkibe (sentez) varılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Liberal milliyetçilik maziye kapalı kalarak siyasî alanda; tarihçi milliyetçilik muhafazakâr kalarak kültürel alanda aktif ve müessir rol oynamışlardır. Temelde ise, ikisi arasında bir zıddiyetin bulunmaması icap eder. İki eğilim birleştiği takdirde milliyetçilik kavramı bütün olarak tek bir mana kazanmış olacaktır.

Esasında da ikisi arasında bir çelişki söz konusu değildir, her ikisi de bir bütün olan milliyetçiliğin ayrılmaz parçalarıdır. Tarihçi akımı şuur, liberal yorumu hareket olarak mütalaa etmek lazım gelmektedir. O halde şuursuz bir hareketin, hareketsiz bir şuurun toplum hayatında fazla bir müessiriyeti olmayacağı muhakkaktır. Zira, şuursuz hareket maceraya dönüşmeye, hareketsiz bir şuur ise yok olmaya mahkûmdur. İkisi arasında ittifak tesis edilemediği müddetçe millî hâkimiyet, millî birlik ve millî şahsiyet şuurlarda ve fiiliyatta kendisini gösteremez. Millet olmanın ve gelişmişliğin temel vasıflarından biri de, şüphesiz mazi - hâl - istikbal arasındaki bu bağları millet zemini üzerinde her sahada kurabilmektir; ancak bu takdirde millî hâkimiyet devletin şahsında inanç haline gelebilir.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan çıkan netice şudur; Millî hâkimiyet milletin fertlerini bir araya getiren, onları yönlendiren ve herkes tarafından inanılan, kabul edilen, itaat edilen ve şeklini devlette bulan bir güçtür. Bu hâkimiyetin sosyolojik temeli millet, tarihî temeli millî kültür, ideolojik temeli liberalizm, hareket temeli millî şuurdur. Millî hâkimiyet şuru ve şekli de bir kültür ürünüdür. Bu haliyle her milletin kendisine göre siyasî yaşayış tarzı ve hâkimiyet anlayışı olmak icap eder; bu tarz ve anlayışı millî kültür belirler. Millî hâkimiyet anlayışı ve tarzı dışarıdan gelse bile, millî kültür ve şuur bunu özümlemelidir, kendi unsuru haline getirmelidir.

c) Türkiye'nin Millî Hâkimiyete Geçiş :

Eski Türklerde hâkimiyetin kaynağı manevîdir, yani Gök Tanrıdır. Sosyal ve siyasî hayatta bu hâkimiyeti Tanrı adına bir kişi, aile veya boy temsil ediyor ve kullanıyordu. Bu hâkimiyetin temel bir özelliği mevcut idi: O da, hâkimiyetin manevî kaynağı tek olmasına rağmen, siyasî hayatta bu hâkimiyetin parçalanabilir veya bölünebilir olmasıydı; yani hâkimiyet, hakânın oğulları arasında paylaşılabilirdi. Bu anlayış Türkler arasında uzun zaman, hatta İslamiyetin kabulünden sonra da devam etmiştir. İslamiyetle birlikte, Türkler İslamın ilahî kaynaklı hâkimiyet anlayışı ile karşılaştılar. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunda ve daha sonraları özellikle Yavuz Sultan Selimle birlikte Türk ve İslamî hâkimiyet anlayışının müessir olduğunu görüyoruz. Osman Gazi'nin bir taraftan mensup olduğu Kayı boyu ve Oğuz kolu yoluyla kendisini Türk hâkimiyet anlayışının kaynağına, öbür taraftan da ona hâkimiyetin sembolü olan bayrak, kılıç, at ve davul yollayan ve otoritesini Abbasi Halifesinden alan Selçuklu Sultanı vasıtasıyla da kendi

iktidarını islâmî hâkimiyet anlayışına bağlamaya çalıştığı rivayetleri bilinmektedir. O halde Osmanlı hâkimiyet anlayışının bir sentez sonunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Yavuz'un, Halifeliği Osmanlı hanedanına getirmesiyle Türk - İslam sentezi tam anlamıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece, hâkimiyetin mutlak ve bölünmezliği kabul edilmiş oldu. Padişah, otoritesini Kur'an ve Şeriat çerçevesi içinde kullanmak zorunda idi. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu her şeyden önce islâmî bir hukuk devletidir; ancak, «hile-i şerriye» uygulamasını da unutmamak lazımdır.

Bu anlayış ve durum Tanzimata kadar şu veya bu şekilde devam edegelmiştir. Bu dönemden itibaren, Avrupa'nın tesiri ve baskısıyla liberal fikirler Osmanlı toplumuna girmeye başladı. Özellikle liberalizmin milliyetçilik anlayışı imparatorluktaki gayri müslim ve daha sonraları gayri Türk unsurlar üzerinde etkili oldu. Bu itibarla, liberal milliyetçilik ve liberal hâkimiyet anlayışı, Osmanlı devleti lehine yeni ve güçlü bir hâkimiyet anlayışı getirmek şöyle dursun, mevcut hâkimiyeti de sarstı ve imparatorluğun parçalanmasını kolaylaştırdı. Osmanlı aydınları Avrupalı fikirlerin devlet için yıkıcı özelliklere sahip olduğunu bir türlü fark edemediler. Fark edenler de bu fikirlere tamamen sırt çevirdiler; yani bir senteze varılamadı.

Nihayet bazı aydınlar şuurlu bir şekilde hareket ederek liberal milliyetçi fikirlere açık oldukları gibi, tarihçi milliyetçiliği de geliştirmeye başladılar; ancak bu hususta da fazla ileri gidemiyorlardı. Çünkü Osmanlı toplum yapısı tarihçi milliyetçiliğe de uygun değildi. Kısaca her iki milliyetçilik akımı da imparatorluğun yıkılışını ve mevcut hâkimiyet anlayışının zayıflamasını hazırladı ve hızlandırdı.

Bununla birlikte, arayışlar durmamıştır. Osmanlılık adı altında Osmanlı milliyetçiliği, Meşrutiyet adı altında cemaatler hâkimiyeti, İslamcılık adı altında bir nevi İslam milliyetçiliği fikirleri ortaya atılmıştır. Sosyal ve fikrî tabanı olmayan bu akımlar, imparatorluğu kurtaracak şekilde ne kabul gördüler, ne kuvvet kazandılar. Bunun üzerine, Türkçülük akımı gelişmeye başladı ise de, imparatorluğu kurtamaya kâfi gelmedi.

Nitekim, Birinci Dünya Harbi sonunda imparatorluk dağılmış, bütün yabancı unsurlar devletten ayrılmıştır. Ortada, otoritesi kalmamış mağlup bir devlet ve mağlup sayılmış Türk Milleti kalmıştı. İşte, bu tarihten sonra Mustafa Kemal önderliğinde kendi kendine ve tamamen millî bir irade ve hareket ortaya çıktı. Bu hareket şuur ve irade, birden bütün Anadolu'ya yayıldı ve kısa zamanda maddî - manevî güç haline gelerek bütün Anadolu Türklerinin itaat edeceği

gayri şahsî bir hâkimiyeti teşekkül ettirdi. Bunun adı ise «Millî hâkimiyet» ti. Bu hâkimiyet zamanla Mustafa Kemal'in şahsında sembolünü bulmuştur. Millî Mücadele esnasında bu şekilde millî hâkimiyetin ortaya çıkmasını, Mustafa Kemal'de odaklaşmasını izah etmek gerçekten güçtür. Zira, ortada ne devlet ne de diğer maddî güçler vardı. Buna rağmen kelimenin tam anlamıyla «Millî Hâkimiyet» teessüs etmiştir. Bu iş nasıl oldu:

Millî Mücadele'de kendisini gösteren millî hâkimiyet suuru, her şeyden önce Türk Milletinin özelliğinden ve bu özelliği gayet iyi bilen Mustafa Kemal'in dehâsından kaynaklanmıştır. Mustafa Kemal, 1919'da imparatorluğun parçalanmasını, Türk Milleti adına millî devletin doğuşu, millî kültürün ve millî varlığın istiklali olarak değerlendirmiştir. Onu, Millî Mücadele hareketinin başına geçiren bu suur ve görüştür. Nitekim, Mustafa Kemal liberal ve tarihçi milliyetçiliği devreye sokarak milliyetçiliği bir bütün olarak ele almış ve millî hâkimiyeti bu bütün üzerine kurmuştur. Bir taraftan hürriyet, istiklal, millî birlik ve irade, öbür taraftan da millî şahsiyet, din, kültür, tarih diyerek her ferde hitap etmiş ve herkesi bir inanç altında toplayabilmiştir. İşte, Mustafa Kemal'in büyüklüğü buradadır ve Millî Mücadeleyi kazanmasının sırrı da budur. O, millî, dinî ve avrupalı fikirleri yanına alarak ve onların senteziyle Anadolu'da tek irade, tek devlet, tek hâkimiyet, tek kumandan, tek meclis, tek millet fikrinden hareket etmiş ve başarılı da olmuştur. Her alanda gerçek millî hâkimiyet Millî Mücadele devrinde yaşanmıştır.

d) Sonuç :

Eğer hâkimiyet millî ise ve millî olacaksa hâkimiyet anlayışını, hâkimiyetin müesseselerini, hâkimiyetin şeklini ilmi metotla ve millî zihniyetle millet ve millî kültür zeminine oturtmak ve yeni şekillerini de aynı zeminde aramak mecburiyetindeyiz; gelişmişlik budur; ilmi zihniyet de bunu öngörür. Diğer milletlerin metotlarından istifade edelim, fakat hiçbir zaman o milletlerin kültür ürünlerini aynen almayalım; alırsak bile özümlemeyelim, onlara millî damgamızı vuralım. Millî Mücadeledeki millî hâkimiyeti ancak bu şekilde yeniden tesis edebiliriz. Aksi takdirde milletçe Tanzimattan 1918'e kadarki dönemi tekrar yaşamak zorunda kalırız.

BİBLİYOGRAFYA :

1. François Châtelet - E. Pisier - Kouchaer, Les Conceptions politiques du XXe siècle, Paris, 1981.
2. Halil İnalcık, «Osmanlılarda Saltanat verâseti ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle ilgisi» Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (Mart 1959, XIV/I), ss. 69 - 94,
3. İsmet Parmaksızoğlu, Türklerde Devlet Anlayışı, Ankara 1982.
4. Karl Jaspers, Origin et sens de l'histoire, Paris 1934,
5. Maurice Duverger, institutions Politiques et Droit constitutionnel, Paris, 1970.
6. René Rémond, introduction A l'histoire de Notre Temps, 2. le XIXe siècle, (1815 - 1914),
7. Vakur Versan, Kamu Yönetimi, İstanbul, 1976.

OTURUM BAŞKANI — Sayın Profesör Doktor Bayram Kodoman'a değerli açıklamaları için, heyetiniz adına teşekkürlerimi sunuyorum.

Şimdi Sayın Doçent Doktor Ersin Onulduran «milletlerarası barış ve millî egemenlik» konusunda konuşacaklar.

Buyurun Sayın Onulduran.

Doç. Dr. ERSİN ONULDURAN — Teşekkür ederim. Sayın Rektörüm.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın başkanvekili, sayın milletvekilleri, sayın valimiz, sayın komutan, değerli öğretim üyeleri, genç arkadaşlarım; 1986 yılının, bizim gibi uluslararası ilişkilerde uğraşanlar için özel bir önemi var. Çünkü mesleğimizin bir nevi en can alıcı noktası olan barış, 1986 yılında kendisine gereken önem verilerek, bir yıl boyunca anılmaya değer bulunmuş ve insanlığın en azından bir ideali olarak bu yıl - geçen yıl gençlik yılı olduğu gibi - bu yıl da barış yılı olarak vurgulanmıştır.

Modern milletlerin uzun bir zamandan beri, organize insan topluluklarının doğuşundan itibaren kendilerine ideal olarak edindikleri bir kavramdır barış. Millî egemenlik ile, uluslararası açıdan bakıldığında enteresan bir ilişkisi vardır. Zira bazı düşündürler, aslında millî egemenliğe sadece dar bir açıdan baktıkları için, başka şeyler meyanında egemenlik anlayışının da barışı bozan bir unsur olduğunu ileri sürerler.

Ancak, insanların birçok anlayışı gibi, egemenlik anlayışı da daha esnek bir vasıf kazandığından bu yana, yani aşağı yukarı uluslararası örgütlenmenin başladığı, isterseniz epeyce gerilere gidelim, Vestefalya barışının imzalandığı dönemden bu yana; ama daha gerçekçi olursak Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam) ve bilhassa halen yaşamakta olan Birleşmiş Milletler Örgütü kurulduğundan bu yana, egemenliğe bakış açısı da biraz daha bükülgen, esnek, fleksibıl bir hal aldığı için, artık egemenlik barışa bir mania değil, onun bilakis yardımcısı haline gelmiştir.

Barış fikri, eski çağlarda aslında kişisel bir olguydu. Yani insanlar, başkalarıyla çatıştıkları zaman çatışma halindeydiler, kavgaya etmedikleri zaman barış içinde olduklarını düşünürlerdi. Rönesans döneminde 15 inci - 16 ncı yüzyıllara gelinceye kadar, aslında millî devletler çok daha sonra oluşmuş, krallıklar bile derebeyliklerden henüz kurtulmamış olduğu için, uluslararası ilişkileri gerçek anlamıyla adlandırmak mümkün olmamıştı.

Her ne kadar eski Yunan'da ve daha sonra Roma imparatorluğu döneminde şehir devletçikler, prenslikler var idiyse de, bir millet fikri, millî egemenlik fikri henüz gelişmemişti. Ortaçağlarda, aslında sürekli barışla, sürekli savaş fikirleri de çok kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştı. Bazen bir derebeyinin, bir lordun günlük veya başka saiklerle aldığı kararlar neticesinde savaş hali başlayabilir, bir sabah barışa tekrar dönülebilirdi.

Şimdi, konuya bir parça açıklık getirmek için, siyaset ilimcileri neye barış diyorlar ve barış halini kaç ayırıyorlar, izninizle buna bir parça değineyim.

Her savaşın veya şiddetin olmadığı şeye barış denmiyor sayın dinleyenlerim. Pozitif barış diye, olumlu barış diye adlandırılan bir kavram var. Bir de olumsuz barış hali diye adlandırılan başka bir kavram var. Bugünün dünyasında, büyük insan grupları arasında, yani ordular arasında şiddetin, çatışmanın olmadığı; ama, işbirliğinin de olmadığı bir barış - eğer ona barış denirse - dönemi yaşanabiliyor. Mesela Amerika Birleşik Devletleriyle Sovyetler Birliği arasındaki durumu bir an için göz önüne getiriniz. Burada rekabet, çeşitli alanlarda silahlı çatışmaya varmayan çatışma devam ediyor. İşte buna olumsuz barış deniyor.

Olumlu barış ise, insanların bir işbirliği, milletlerin karşılıklı yardımlaşma içinde olduğu haldir ve burada, böyle bir barışta dünya milletleri kendi gelişme ve refahlarını, ilişkide bulundukları

diğer milletlerin kalkınmasında ve saadetinde ararlar. İşte modern çağda insanların aradıkları, ulaşmaya çalıştıkları barış, bu tür barıştır.

Devletler hukukunun gelişmesine bakarsanız, 17 nci yüzyıl, burada bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu tarihlerde 1625 yılında devletler hukukunun babası sayılan Hollandalı Hugo Grocyus, kendisi de bazı maceralar geçirdikten, esaret hayatı yaşadıktan sonra, oturmuş, neyin savaş neyin barış olduğunu, savaşın ve barışın kurallarının neler olması gerektiğini Beyure Belli Appasis adlı latince eserinde, yani Savaş ve Barış Hukuku adlı latince eserinde dile getirmiştir.

Artık bu devirden sonra kesin çizgilerle, en azından entellektüellerin kafasında, hukukçuların kafasında savaşın ve barışın ne olduğu birbirinden ayrılmıştır.

19 uncu yüzyıldan itibaren de, bu kuralların pratik hayata uygulanması için bazı çabaların sarfedildiği görülüyor. Mesela 1815 yılında Viyana Kongresi, Napolyon'un darmadağın ettiği Avrupa düzenini yeni baştan kurmuş ve burada demokratik olmasa dahi, en azından otoriter devletler arasında yeni bir düzenin temellerini atmıştır. 19 uncu yüzyıl boyunca gelişen demokrasi fikri, artık barış fikrinin de yeniden canlanması ve yeşermesine sebep olmuş. Artık yavaş yavaş ülkelerin politikalarını otoriter liderler yerine, halkın kendisinin, yani millî iradenin temsilcileri aracılığıyla parlamentoların gerçekleştirmesine çalışılmaya başlanmıştır.

1889 yılında parlamentolararası birlik kurulmuş ve daha sonra da artık gittikçe hızlanan adımlarla, bir uluslararası örgütlenme aracılığıyla, nasıl barış kurulabilir arayışı dünya kamuoyunda insanların üzerine eğildikleri bir fikir olmaya başlamıştır.

Nihayet 1918 yılına gelindiğinde, Milletler Cemiyeti kurulmuştur ve bundan sonra, hemen 3 yıl sonra faaliyete geçen Uluslararası Daimî Adalet Divanı ile artık uluslararası barışın sağlanmasında, hukukî çözümlerin devletlerüstü - eğer isterseniz bazı çözümlerin - geçerliliğine adım atılmıştır. Ancak, ülkeler millî egemenlik haklarına kısınca bağlı oldukları için, adalet divanları aracılığıyla, hakemlik mahkemeleri aracılığıyla, barışın sağlanmaya çalışılması çok başarılı olmamıştır.

1946 yılında - az önce sözünü ettiğim - Daimî Adalet Divanı hukuken son bulup yerini Milletlerarası Adalet Divanı dediğimiz, Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde kurulmuş bulunan divana

terkettiğinde, geriye baktığımızda ülkelerin ancak nispeten önemsiz meseleleri adalet divanlarına tevdi ettikleri; ama, hayatî menfaatlerinin bahis konusu olduğu meseleleri, sayısı mahdud ve kendinden olmayan hâkimlerin önüne getirmek istemedikleri görülüyor. Mesela bugünkü Adalet Divanında 15 yargıç, herhangi anlaşılan iki ülkenin hayatî bir çıkarı üzerinde, eğer ikisi anlaşmışlarsa hüküm sahibi olabilmekte, mahkeme kararı verebilmektedirler. Ancak, işte bu riski göze alamadıkları için, milletler egemenlik haklarından fedakârlık etmek istemedikleri için, hatta uluslararası mahkemelere yaşamsal çıkarları bahis konusu olduğunda fazla itibar etmemektedirler.

Bu manzara içinde, kristalleşmeye başlayan bir inanç da millî egemenliğin, eğer kendisini biraz daha esnek biçimde tanımlarsak, iki kardeşini kollarına alarak, daha ileriye gidebileceği inancıydı. Bunlardan bir tanesi, Büyük Atatürk'ün de «Yurtta barış, dünyada barış» prensibinde ifadesini bulan ve özellikle yurttaki barışın sağlanması için gerekli olan adalet prensibiydi. Yani hukukun üstünlüğü prensibiydi. Eğer millî egemenliğin bir başka destekçisini de dile getirmek istersek, yine Büyük Atatürk'ün vecizesinin ikinci kısmını, yani cihanda barışı belki dile getirebiliriz.

Çünkü eğer uluslararası ortamda bütün ülkeler ahenk içinde ilerlemek istiyorlarsa, o zaman hiç şüphesiz uluslararası barışın sağlanması uğrunda, en azından örgütlenme alanında millî egemenliklerini sadece dar bir açıdan görmeme alışkanlığı içinde olmak zorunda kalacaklardır.

Bugün uluslararası taşımacılığı düşünürseniz, karasularından, millî hava sahasından, eğer zararsız geçiş hakkı diye adlandırılan bir hak olmasa, o zaman ülkeden ülkeye ulaşmak mümkün olmayacaktı. Böyle bir hakkın tanınması ise, egemenlik haklarından bir nebze feragat etmek demek olabilecektir.

Bir başka örnek vermek gerekirse, çeşitli uluslararası divanlara ferdî başvuru hakkı birçok ülke tarafından tanınmıştır. Bunlar, bazı şartlar yerine getirildiğinde, adalet divanlarına, insan hakları mahkemesi gibi mahkemelere, bireysel başvuruyu tanımakta, dolayısıyla herhangi bir ülke dışı mahkemenin, ülke içindeki vuku bulan bir olayla ilgili karar verme hakkını da tanımaktadırlar.

Millî egemenlik kavramının gelişmesi sürecine bakıldığında, - belki milliyetçilik kavramı da buna bir örnektir - herhangi bir ülke eğer çatışma içinde olmak istemiyorsa, hukukun üstünlüğünü tanımak zorunda olacağı için, kendisini milletlerarası hukuka baş eğmek durumunda hissedeceği için, aklımıza işte bu dar açıdan egemen-

liği yorumlayanların, acaba egemenlik uluslararası çatışmayı kö-
rükleyen bir olgu mudur diye, ileriye sürdükleri soru geliyor.

Millî egemenlik kavramı, bugün artık yerleşmiş bir kavramdır. Uluslar, hele ulus devletler için millî egemenlik kavramının tartışıl-
ması, demokrasinin cari olduğu ülkelerde artık son bulmuştur. De-
mokratik devletlerde millî hâkimiyet ve gücün kaynağının ulus ol-
ması kabul görmüştür. Bu itibarla egemenlik kavramını uluslararası
ilişkiler teorisyenleri, artık uluslararası bir çatışma yaratan
unsur olarak görmemeye başlamışlardır. Çağımızda Birleşmiş Mil-
letlerin bu barış yılında millî egemenliği bilakis uluslararası işbir-
liğini kuvvetlendiren bir olgu olarak görmektedirler. Çünkü ken-
disinden emin olan milletler, uluslararası çatışmaya girmekten ka-
çınacaklar, aynen kendisinden emin olan insanlar gibi, savaş arama-
yacaklar ve varlıklarını ahenkli bir toplum içinde devam ettirmeye
çalışacaklardır diye düşünmektedirler.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Doçent Doktor Ersin Onulduran'a, milletler-
arası barış ve millî egemenlik konusundaki gerçekten özlü ve de-
ğerli tebliğleri için, görüşmeleri için heyetiniz adına teşekkür edi-
yorum. Zaman konusunda gösterdiği hassasiyete de ayrıca teşekkür
ederim.

Şimdi Sayın Doçent Doktor Hasan Köni, millî egemenlik kav-
ramının, Batıdaki gelişimi ve günümüzdeki uygulamalarıyla ilgili
tebliğlerini sunacaklar efendim.

Buyurun Sayın Köni.

Doç. Dr. HASAN KÖNİ — Sayın Başkanvekilim kıymetli mil-
letvekilleri, sayın komutanım ve kıymetli misafirler; birtakım belge-
lerden anlıyorum ki, konuşmayı çok uzatmamam lazım. Bu yüzden
çok kısa bir fıkrayla başlamak istiyorum, belki uyuyanlar varsa can-
landırmak için.

Eski Başbakanlarımızdan İsmet İnönü, kendi partisinden biri
Meclis kürsüsünde konuşmaya çıktığı zaman sorarmış, kulağı iyi
duymadığı için; «Ne diyor?», «Efendim, Halk Partisinin gelişimin-
den bahsediyor» derlermiş. Kürsüye dönerek bağırırmış; «Adem'den
başla»

Tabii ben tebliğime Adem'den başlamayacağım, 16 ncı yüzyıldan
çok kısa bir şekilde başlayacağım.

Batıda ve Türkiye’de millî egemenliğin gelişmesi konusu, tebliğin tam anlamı; ilginç bir gelişme. Millî egemenliğin Batıda ortaya çıkışı, aslında hükümdarın yönetim gücünü artırmak için ortaya çıkmış ve 16-17 nci yüzyıl düşünürleri de, bu gücü daha geliştirmek üzere teorilerini ortaya koymuşlar. Bir örnek verecek olursak; Fransız düşünürü Jan Bodî’nin, Devletin Altı Kitabı adlı eserinde ortaya koyduğu düşünce, egemenlik kavramının, güçlü bir kralın gücünü daha çok artırmak olduğu ve kralın gücünü daha fazla geliştirmek olduğu şeklinde ortaya çıktığıdır. Egemen güç, tek bir güçtür; bölünmez ve devredilmez.

İngiliz düşünürü Hops da aynı şekilde «Egemenlik sınırsız olarak bir tek yöneticide toplanmalıdır» diyor. Böylece merkezî gücün arttığı ve millî devletlerin ortaya çıktığı bir devre giriyoruz. Böylece aynı zamanda belli bir merkez etrafında yönetilenler bulunan bir çevre de meydana çıkıyor ve çevre - merkez ilişkisi çağımıza kadar gelen bir ilişki olarak devam edecektir.

Yeni gelişen kesimler belirli sosyal, ekonomik ve hatta yasal birikimler sonucu merkeze girerek, yönetimde kendileri de yer almak isteyeceklerdir ve çevredekiler yavaş yavaş bu isteklerini yerine getireceklerdir ve yönetici merkezin çapı genişleyecektir. Bu çevreyi genişletenler, yani yönetime katılarak gittikçe büyüyen bir merkez oluşturanlar kendi ideologlarını da birlikte taşıyacaklardır. Bunların en önemlisi sayın hocamın da demin bahsettiği Jan Jacques Rausseau’dur. Yeni çevre daha geniş bir söz hakkı istemektedir. Bu yüzden teorisini ortaya koyacaktır. Teorisi sosyal sözleşme teorisi olarak ortaya çıkacaktır. Toplumda kurulan düzen, siyasî teşkilat, devlet soyut bir kavram olan genel iradeye dayanmaktadır. Bu genel irade en üstün, bölünmez, zamanaşımına uğramaz bir iradedir. Millî irade bunun yansımasıdır demektir. Genel irade ise, o da halkın iradesidir. Bu iradeyi bir toplumsal anlaşma sonucu yöneticilere vermiştir. O yöneticilerin yönetimine uyması da kendi iradesine uymasındır diye çevrenin geliştiğini görüyoruz.

Bu gelişim ve düşünce tarzı parlamenter sistemin doğuşuna neden olmuştur. Artık merkezden çevreye doğru genişleyen bir yönetim tarzı ortaya çıkmıştır ve ilk görünümü meşrutî monarşiler şeklindedir.

Bundan sonra, merkezle çevrenin, yani yönetenlerle yönetilenlerin bütünleştiği bir sisteme doğru hızla gidilmiştir, yine sosyal, ekonomik ve diğer birikimler sonucu ve bu da tabii doğrudan doğruya demokrasi olamayacağı için, bu kadar kalabalıklaşan bir dünyada, parlamenter sistemi ortaya çıkarmıştır.

Millî egemenlik fikrinin, yani halkın da yönetime katılarak merkeze etki etmesi fikrinin yayılması ve diğer ülkeleri etkilemesi oldukça ilginç bir yol izlemiştir. İlk sınırlaması, merkezin gücünün ilk sınırlanması ve halkın katılma gücünü göstermeye çalışması 1215 tarihli Magna Carta'dır. Bu, kralla yönetilenler arasında karşılıklı hakları saptamaktadır. İlk büyük başkaldırı ise 1648'deki Kronvel ihtilalidir. Çünkü ilk defa çevredekiler güçlü merkezdeki kralın kafasını uçurmuşlardır. Kimin adına; kendilerinin adına ve böylece mutlak egemenliğin sınırlandırılması fikri İngiltere'den Amerika'ya, ki orada da 1776 ihtilalleri ile İngiltere'ye karşı ayaklanma tarzında ve halk için yapılan ve halkın yönetime katıldığı bir siyasal yapının oluşmasına neden olunmuştur. Amerika'dan Fransa'ya geri ithal edilen bir durum. İngiltere'den Amerika'ya, Amerika'dan Fransa'ya, Fransa'dan ise ülkemiz aydınlarına kadar gelen bir denizasırlı yol izleyecektir, bu düşünce tarzı ve bu tarzda gelecektir.

Bu etkilenme imparatorluğun içindeki iktidar çevresine yakın olan unsurları etkileyecektir ve bu unsurlar zorunlu olarak merkezin çevreye açılmasına katkıda bulunacaklardır. Bu da kolay olmayacaktır. Çünkü gerek İslam öncesinde, gerek İslam sonrasında Türklerin çok geniş bir merkezci yönetim karakteri vardır. Bunu da Tanrı yönetici sistemi ile anlatmak mümkün. Çünkü Türklerin İslam öncesi egemenlik düşüncesinde, Türk kağanının hükmetme yetkisi gökthanrı tarafından kendi ailesine verilmiştir. Bu ailenin çocuğu olduğu için kendisi hükmetmektedir. Çevre de bu nedenle kendisine uymak zorundadır. Bu kadar güçlü bir merkezî yapıya sahiptir.

İslam içinde ise, gücünü yine Allah'tan almaktadır. Bu kişiye verilen bir haktır. Nasıl Allah'a itaat ediliyorsa, padişaha da öyle itaat edilmelidir ve bu egemenliği padişah bir emanet olarak kullanmaktadır.

Osmanlılar zayıflamaya başladıkları andan itibaren, daha çok bu İslamî meşruiyet geleneğine sarılmışlardır. Sebebi, kopan Batılı topraklar yerine, İslamın bulunduğu toprakları daha güçlü bir şekilde ellerinde tutmak içindir. Öbür türlü, bunlar da kendilerinden kopup çevreye dağılacaklardır. Merkezî iktidarı son ana kadar, yani 1920'lere kadar güçlendirmeye çalışmışlardır. Diğer taraftan çevre merkeze katılırken, burada merkezin mümkün olduğu kadar güçlü tutulmaya çalışıldığı görülmüştür.

Mutlak egemenliğin, geçici bile olsa, ilk dengelenmesi 1808 yılında II. Mahmut ile âyânlar arasında yapılan Senedi İttifak

olmuştur. Pek uygulama görmemiştir; ama, belli bir etki yaptığını, - daha sonraki gelişimlerde - söylemek mümkün.

1876 Kanunu Esasi'si Fransız inkılabından 100 sene sonra, padişahın mutlak egemenliğinin, kâğıt üzerinde kalsa bile paylaşılmasını ortaya getirmiştir. Çok geniş bir şekilde çevrenin merkeze girmesi yok; ama, bu, insanları geniş ölçüde etkileyecektir. Dışarıda yaptığım bir araştırmada Tunalı Hilmi Beyin bir broşürünü buldum, 1902 yılında yazılmış, Paris'te. Diyor ki «Bundan sonraki idaremi nasıl olmalıdır?» Onu tebliğ olarak, eylül ayında Türk Tarih Kurumunun kongresinde vereceğim. 42 sayfalık bir broşür. 1921 ve 1924 Anayasasının bütün esaslarını, 1902 yılında Tunalı Hilmi Bey yazmış, bu 42 sayfalık Fransızca broşürde. Yani bu tür sınırlamalardan Türk aydınları etkilenmişler. Tabii daha sonra Tunalı Hilmi Bey'i Atatürk'ün de yanında göreceğiz, Kurtuluş Savaşının bütün süresi içinde.

O halde 1876 Anayasasının öngördüğü rejimi, padişah egemenliği ve millet egemenliği arasında bir ara rejim olarak görmek de mümkündür.

Kurtuluş Savaşına tümüyle katılan Türk toplumunun içtenlikle benimseyip bağlandığı millî egemenlik ilkesi ve bu ilkeyi topluma tanıtan, uygulayan ve yerleştiren kimse Atatürk olmuştur. Bu fikrin gelişmesinin iki yönünü ortaya koyduk, bir üçüncü yönü daha var; birincisi Avrupa'daki akımların ve güçlü devlet biçimlerinin Türk inkılabını yapanı etkilemiş olmasıdır. Güçlü devletin altında halkın topyekûn yönetime katılması ve iktidarı sahiplenmesi yatmaktadır.

İkincisi ise; yeni bir devlet yapısı kurulurken, eski megruiyet teorilerine dayanılarak devletin yönetilmesi imkânsızdır; yani zorunlu olarak millî egemenlik ilkesine geçilecektir.

Bir üçüncü boyut daha var; o da, millî egemenliğin getirdiği ve millî devletin ortaya çıkardığı bir stratejik boyuttur. Bu konu üzerinde pek durulduğunu zannetmiyorum, stratejik boyut şudur: Millî egemenlikle birlikte, savaşlar, topyekûn savaş haline gelmiştir. Yani, Fransız İhtilalinden sonra Fransızların askerî başarılarının altında, bütün halkın savaşa katılması yatmaktadır ve kendisini durdurmak için bütün Avrupa devletleri işbirliği yapmak zorundadırlar. Bu olay millî egemenlik sonucudur; çünkü artık halk bir başkasının adına dövüşmek yerine, kendi egemenliği içinde yönettiği bir devlet için kendi adına dövüşmektedir. İşte bu topyekûn savaş tarzı, Fransa'yı en güçlü sistematığın içine itmştir. Kurtuluş Savaşını yapacak olan Atatürk de millî egemenliği getirmek zorundadır. Öbür türlü,

kendisi için değil, başkası için bir kimseyi kolay kolay savaşa sokamayacaktır; millî devletin gücü buradan gelmektedir, kendisi için savaşıyor.

İşte bu üç unsurun birleşmesi sonucu, «Hâkimiyet bilâkaydû şart milletindir; usulü idare, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. düsturu ortaya çıkacaktır ve millî iradeyse, Türkiye Büyük Millet Meclisinin elinde kullanılacaktır.

Teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI — Sayın Doçent Doktor Hasan Köni'ye, millî egemenlik kavramının Batı'da ve Türkiye'de gelişimi konusundaki özlü ve değerli tebliği için heyetiniz adına teşekkürlerimi arz ediyorum.

SORULAR

OTURUM BAŞKANI — Son konuşmacımızın tamamlanmasıyla, panelimiz, tebliğlerin sunulması açısından burada bitiyor; ancak, soru sorulması halinde değerli hocalarımız kendilerine yöneltilecek soruları cevaplandırmaya hazırlar.

DEĞERLENDİRME KONUŞMALARI

OTURUM BAŞKANI — Soru sorulmadığına göre, Sayın Profesör Doktor Orhan Aldıkaçtı başta olmak üzere hocalarımıza, 5 dakikayı geçmemek üzere kısa birer değerlendirme yapmalarını rica edeceğim.

Prof. Dr. ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın dinleyenlerim, değerli meslek arkadaşlarımın yaptıkları açıklamalardan evvela, millet kavramının devlet içindeki yeri ve egemenlik kavramının devlet içindeki yeri üzerinde kısaca bir tekrarlama yapmayı gerekli görüyorum.

Devlet oluşurken, yahut bir devlet var iken, egemenlik kavramı iki yerde karşımıza çıkar: Birincisi devletin egemenliği, ikincisi de devlette egemenlik kavramı; bu ikisi birbirinden tamamen ayrıdır. Devletin egemenliği kavramı, devletin bağımsızlığı, barış yahut savaş anında karar verebilmesi veyahut da kendi egemenliği altında bulunan toprakların, suların ve havanın korunması sorunuyla doğrudan doğruya ilgilidir. Devlette egemenlik kavramı ise, Köni arkadaşımın belirttiği gibi, devlette egemenliğin bir krala ait olduğu ve hatta teokratik rejimlerde Tanrı adına kral tarafından milletin yönetildiği kavramını getirir. Ben bunu Rousseau'yla başlattım; çünkü demokrasiyle ilgili gelişme o zamandan itibaren ele alınmıştır. Gerçekten bunlar artık zamanlaşımına uğramışlardır ve bugün milletlerin yahut da millete tekabül eden halk kavramının hâkim olduğu devlet iradesini bunların oluşturacağı, daha doğrusu nüfusu milyonları aşan devletlerde bunların bir araya gelerek sorununu çözemeyecekleri gerçeği karşısında bunların temsilcilerinin, meclislerin, millet adına millet iradesini açıklayacakları felsefesi benimsenmiştir. Bu gelişmede de, belirtmeye çalıştığım gibi her şeyden önce önemli olan, fert hak ve hürriyetlerinin korunmasıdır. Meclisteki çoğunluklar yahut da eğer o memleketin anayasasında halkoylaması varsa halkoylamasıyla belirecek irade millî irade ola-

caktır; fakat bu millî iradenin, azınlıkta kalacak diğer kuvvetlere saygı göstermesi, halkın, milletin azınlıkta kalacak kısmına saygı göstermesi gerekir.

Burada atladığım bir noktayı tekrar dikkatlerinize sunmak istiyorum; o da, elbetteki Rousseau, millî irade, genel irade kavramını ortaya attığı zaman, bir azınlık - çoğunluk sorununun olduğunu biliyordu. İşte, Rousseau'nun teorisinin en zayıf tarafı budur. Rousseau bunu bir safsata ile çözmeye çalıştı ve dedi ki. «Azınlık, 'ben yanlışım, haklı olan çoğunluktur' diyecek.» Bu safsataya dayanan görüş zaman zaman taraftarlar bulmuştur ve zaman zaman da, demokrasiyle yönetilen memleketlerde, devletlerde, anayasa krizlerine yol açmıştır. Anayasa krizlerine yol açan olayların temeli, iktidarların, «Ben çoğunluktaym, istediğimi yaparım» felsefesi olmuştur.

Sayın Rektörüm, ilave edecek başka bir şeyim yok, çok teşekkür ederim ve müsaade buyurursanız, Samsun'da doğmuş, büyümüş, ilk adımlarını Samsun'da atmış birisi olarak Samsunlulara hitap etmekten çok mutlu olduğumu da ayrıca belirtmek isterim.

OTURUM BAŞKANI — Sayın hocamıza, bu ilave açıklamalarından dolayı heyetiniz adına tekrar teşekkürlerimi arz ediyorum.

Şimdi, Sayın Profesör Doktor Bayram Kodaman'a ilaveleri için söz veriyorum.

Prof. Dr. BAYRAM KODAMAN — Çok kısa olarak şunu ifade etmek istiyorum: Soyut hâkimiyet olarak belki Avrupa'yı örnek alabiliriz; fakat şunu da unutmamak lazım ki, hâkimiyet ve hâkimiyet şekli de kültürün bir parçasıdır. Her kültür de orijinaldir. Her kültür, kendine has özelliklere sahiptir. Bir de, kültürün kötüsü yoktur. O halde, her kültürden çıkan hâkimiyet anlayışının kötüsü yoktur. Avrupâ'nın hâkimiyet anlayışı Avrupâya aittir, iyidir, benim için kötü olabilir; benden çıkan hâkimiyet anlayışı benim için iyidir. Aklıma şu gelir: Bin yıldır hâkimiyeti bulan Türkler acaba 20 nci yüzyılda bir hâkimiyet bulamazlar mıydı, millî hâkimiyete gidemezler miydi? Avrupa olmasaydı bütün devletler göçecekler miydi? Bu bakımdan, Avrupa'nın hâkimiyet anlayışı ve şekli, bizim için kendi zeminimize gidebilmek açısından vasıta olmalı; ama gaye olmamalıdır.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Teşekkür ederim Sayın Kodaman.

Şimdi, Doçent Doktor Sayın Onulduran'a ilaveleri için söz veriyorum.

Doç. Dr. ERSİN ONULDURAN — Efendim, paneldeki bütün arkadaşlarımız besbelli ki olaya kendi açılarından bakıyorlar, bu tabiidir. Müsaadenizle ben de uluslararası politikada Sayın Aldıkaçtı Hocamızın birbirinden ayırdığı, tefrik ettiği bir devlet egemenliği ve daha doğrusu millî devlette egemenlik kavramlarının bizim açımızdan olan önemine bir parça değineyim, belki uluslararası politika açısından terimin bir önemi olabilir.

Efendim, biz uluslararası ilişkilerde birey olarak, fert olarak ya devletleri görürüz, ya da devletlerin kurduğu uluslararası örgütleri görürüz. Onun için, belki konuşmamdanda anlaşılmıştır, uluslararası ilişkiler hâkimiyet veya egemenlik kavramına, devletin ya bir başka devletle olan ilişkisi, ya da bir devletin uluslararası camiayla olan ilişkisi açısından bakarlar. Bu itibarla, bizde aslında egemenlik bir yapı taşı gibidir; çünkü herhangi bir ferdin, yani ulus - devletin veya devletin oluşabilmesi için vazgeçilmez bir unsurdur. Sayın Rektörlüğünüzün açış konuşmasında değindikleri gibi, bir toprak olacak, onun üzerinde bir millet olarak yaşamak üzere bir nevi gözle görülmeyen bir anlaşma içinde olan bir topluluk olacak, bir de bu ikisinin harcı olabilecek veya buna bir can verecek, mana verecek olan egemenlik olacak. İşte bu egemenlik unsuru gerçekleştikten sonradır ki, uluslararası ilişkilerin ferdi ortaya çıkmıştır.

Ben bu konuda bu açıklamayı yapmak istemiştin, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Ben teşekkür ederim Sayın Onulduran.

Şimdi, Sayın Doçent Doktor Hasan Köni'ye ilaveleri için söz veriyorum.

Doç. Dr. HASAN KÖNİ — Benim ekleyeceğim iki konu var.

Birincisi: Millî egemenliğin yaygınlaştırılması olayı gayet pratik bir şekilde uygulanmıştır. Kurtuluş Savaşı içinde Meclis hükümeti gerekmektedir; yani yasama, yargı ve yürütmenin tek elde toplanması gerekmektedir; çünkü hızlı bir karar mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır, uzun uzun karşılıklı konuşmalara, tartışmalara vakit yoktur ve bu gayet pratik bir şekilde uygulanmıştır; ama Türk Kurtuluş Savaşında kendini ispat edip gücünü ortaya koyduktan sonra tekrar yasama, yargı ve yürütmenin ayrıldığını ve siyasal katılımının bütün yurt sathında genelleştirildiği görülmektedir.

Bundan sonraki dönemde ise, tekrar millî egemenliğin Türk kültüründe araştırılması devresine geçilmiştir ki, peşinden Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumlar kurularak 1980'dan sonra kendi sistematığına uygun bir yapı oluşturulmasına da geniş ölçüde çalışılmıştır. Bugünkü sistematığımız Batı'dan çok, kendi içinde sentezlediğimiz yeni bir yaklaşım tarzıdır ve 1982 Anayasasında da bunu görmek mümkün. Çünkü, bu yasama, yargı ve yürütme kurumlarının hiçbirisi birbirinden üstün değil, birbiriyle eşit ve birbiriyle işbirliği halinde millî egemenliği yürüten kurumlar halinde ortaya çıkmaktadır.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Değerli misafirler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile üniversitelerimizin düzenlemiş oldukları «Millî egemenlik kavramının fikrî gelişimi» panele katılan başta Sayın Profesör Doktor Orhan Aldıkaçtı, Profesör Doktor Bayram Kodaman, Doçent Doktor Ersin Onulduran ve Doçent Doktor Hasan Köni'ye, müsaadeleriyle Başkanlık Divanımız ve üniversitemiz adına teşekkürler ediyorum; zahmet ettiler, zamanlarını ayırdılar.

Panelin, aslında millî mücadelenin başlangıç şehri olan ve millî mücadele için atılan ilk adımdan ismini alan bir üniversite şehrinde başlatılması dolayısıyla yüce Meclisimizin Başkanı ve Başkanlık Divanına üniversitemizin şükranlarını bir kere daha arz etmek istiyorum.

Millî Egemenlik Haftasının bu şehirde ve özellikle üniversitemizde düzenlenen bir panelle başlatılmış olması, şehrimize ve üniversitemize gurur vermiştir, bunu bir kere daha ifade etmeyi vazife addediyorum.

Bu duygu ve düşünceler içerisinde, katılan bütün konuklarımıza, Büyük Millet Meclisimizin Sayın Başkanvekili, Başkanlık Divanı üyeleri, milletvekilleri başta olmak üzere şehrimizi şerefliendiren konuklarımıza ve panelimize katılan değerli Samsunlulara, öğrencilerimize teşekkür ediyor, paneli burada kapatıyorum efendim.

Saygılar sunarım.

Kapanma Saati : 12.15